

Summary

Beginnings and the Oldest History of the Village of Říčky in the Mountains of Orlické hory

The author summarises the theories concerning the beginnings of the village of Říčky and the opinions on the origin of its name. According to some German historians, this region was originally settled by German inhabitants. Also some interpretations of the toponym are based on German. However, this interpretation is not appropriate, for toponyms containing the Czech noun *řeka* 'river' or its diminutive *říčka* are frequent in the Czech lands. The Czech origin of the name is unquestionable in this case; it refers to a village near a small river. For this reason, the hypotheses concerning the original German settlement of this locality are unsubstantiated.

Robert Dittmann (Prostějov)

TOPONYMA VE VYBRANÝCH ČESKÝCH PŘEKLADECH STARÉHO ZÁKONA

Diplomová práce, kterou jsem obhájil r. 2005 na Filozofické fakultě Univerzity Palackého pod vedením PhDr. Karla Komárka, Ph.D., a shrnutí jejichž výsledků zde předkládám a v detailech doplňuji a upřesňuji, měla za cíl prozkoumat toponymii v českých překladech protokanonických knih Starého zákona (SZ). Po úvaze jsem omezil analyzované SZ na bibli staročeskou 1. redakce, zvl. Bibli drážďanskou (D), Bibli olomouckou (O) a Bibli litoměřicko-třeboňskou (L), Pentateuch Pálffyovský (PÁL), SZ Cardův (C), popř. Bibli boskovickou (B), dále Kralickou bibli podle vydání z r. 1613 (K), Bibli svatováclavskou (V), Hegerův překlad SZ (H), Český ekumenický překlad (ČEP) a Jeruzalémskou bibli (J). Srovnáváme s Vulgátou (VUL), klementinskou edicí Vulgáty (Vg), kritickým vydáním Vulgáty (VLAT), hebrejskou Biblia Hebraica Stuttgartensia (BHS), Septuagintou (LXX), zde také s latinským překladem Tremelliovým-Juniovým (T-J) a Melantrichovou bibli z roku 1577 (M77). Diplomová práce má celkem 655 stran a je rozdělena na dvě části. Teoretická část (312 stran) obsahuje 11 kapitol (vymezení oblasti zkoumání, specifická toponymie, výsledky dosavadního výzkumu, exkurz do starozákonní toponymie hebrejské, vztah předlohy a znění, variantnost ve SZ toponymii, proprializace a apelativizace, hláskosloví SZ toponym, jejich morfologie, jejich syntax, kapitola 11 se pokouší o tři případové studie). Část druhá podává souhrn excerpovaných toponym v databázi, zpracované v programu Excel na podkladě hesláře Hellerova Výkladového slovníku biblických jmen, tedy podle hebrejského a aramejského znění toponyma, což zajišťuje metodologickou čistotu. U citovaného znění toponyma v teoretické části je soustavně uváděno číslo hesla v databázi. Vzhledem k rozsahu budou v následujícím přehledu reprodukovány pouze některé části diplomové práce. Znění toponyma převádím z praktických důvodů na Nsg., není-li morfologický tvar podstatný. V následujících partiích podávám nejdůležitější poznatky jednotlivých kapitol (s výjimkou 1. a 3. kapitoly, věnovaných vymezení oblasti zkoumání a shrnutí výsledků dosavadního výzkumu).

Kapitola 2: Specifický charakter výzkumu biblické toponymie

Zkoumání biblické toponymie jako relativně uzavřeného subsystému toponomastiky přináší některé speciální aspekty. Systémové hledisko při zkoumání této parasystémové oblasti umožní sledovat strukturu daného subsystému v celistvosti, umožňuje vysvětlit některé jevy jako systémové a paralelizovat výsledky se

subsystémem antroponymickým. Subsystém biblické toponymie je dynamický v několika rovinách (variantnost v předloze¹⁾, potenciální dynamika existuje v možnosti nalezení dalších rukopisů, dynamická je překladatelská tradice cílového jazyka, stupeň závislosti na předloze a její volba ad.). Každým překladem je pak přestavována hranice mezi tradičními, počestěnými podobami toponym a zněními transkribovanými. Nejdále ve snaze foneticky zprostředkovat onymický kolorit původních jazyků šel z námi zkoumaných překladů H a ČEP.

Mezi další speciální aspekty biblické originální toponymie patří jazyk předlohy a stav dochování, specifčnost onymických funkcí v biblické toponymii (mezi centrální funkce zde patří také funkce konotativní a charakterizační), konkrétnost semitského myšlení, jejímiž důsledky jsou toponymy konkretizované abstraktní kategorie jako kvalifikace, teologické modely nebo superlativy. Například toponyma *Mešek* a *Kédar* jsou v Ž 120,5 hagiografem použity jako reprezentace míst na „nejzazším severu“ a „daleko na jihu“.² V oblasti středověkých předloh pak narážíme na vysoký stupeň variantnosti v dochovaných vulgátních kodexech a absenci přímých předloh.

Důležitým jevem je prolínání toponymické a antroponymické sféry. Při překladu antroponym s toponymickou motivací (typ *Marie Magdalská*) je zřejmě progresivní překlad substantivem v genitivu (H a J), adjektivem překládají K a ČEP. Nejvýznamnější třetí plochu představují eponyma (*Izrael*). Novější české překlady (H, ČEP, J) tu někdy nahrazují eponymum zřetelným toponymem (v *Benjaminovi* > v...*Benjaminsku*). Mezi antroponymickou a toponymickou sférou může docházet k transpozicím. Např. v Neh 7,61 má K *Cherub*, *Addon* a *Immer* jako antroponyma, ČEP má z *Kerúb-adónu* a *Imeru*. Jiným případem jsou ve starších překladech nesklonná toponyma v genitivní pozici, např. Joz 12,18 K *král Afek*. Někdy roli prevence proti homonymii může hrát kontext. Podnět k průniku obou sfér vychází i z vnitřních podmínek semitského textu, protože některá města jsou v hebrejštině feminina a vztah zakladatele a města byl často vyjadřován vztahem matka (otec) – dcera: 1Pa 4,14 ČEP *zplodil Joába, otce Gé-charašimu*. Personifikace se vyskytuje i v častém básnickém spojení typu *dcera síónská, dcera babylónská*.

Kapitola 4: Exkurz do starozákonní toponymie hebrejské

V procesu tradice vykrystalizovaly různé způsoby realizace požadavku, aby proprium vyjadřovalo vztah mezi svým zněním a referentem. Máme tak doložené procesy, které operují na sémantické a formální struktuře toponym, přičemž hebrejská toponymie má k dispozici některé nástroje pro introflexivní jazyky specifické.

¹⁾ Vnitrostrukturní dynamika toponymických forem se někdy zahrnuje pod termín synchronní onomatologie.

²⁾ J. Heller – J. Beneš, Poutní písně: výklad žalmů 120 – 134, Praha 2001, s. 20 – 21.

Hebrejský text je na přeznačování a aktualizace toponym poměrně bohatý. Z perspektivy vztahu formy a sémantiky toponyma v procesu tradice a grafické fixace po vstupu do kontextu hebrejské sakrální literatury lze nabídnout následující typologizaci. Změna formy bez posunu sémantiky toponyma zahrnuje například nemotivovanou variantnost v originále a alfabetickou tabuovou hříčku 'atbaš. U změn formy s posunem sémantiky lze rozlišit substituční vokalizace (*Tófet* vokalizováno podle *bóšet*), toponyma symbolická (*Ohola za Samari* v Ez 23) nebo opozici ketíberé s posunem sémantiky (*Ariel* v Ez 43,15.16). Ve skupině toponym se změnou sémantiky při zachování formy rozlišujeme inherentní sémantický posun, kam patří deproprializace teologizací původního nomen locale (*Sijón* > věčná přítomnost *Hospodina*), demytizační sémantický posun a kérygmatická aktualizace (*Urušalimum* > *Město pokoje*) a denotační proměny (např. homonymie propria פְּרָיִם), a adherentní neboli kontextově importovaný sémantický posun, kam řadíme konsonantickou implikaturu jako semitský typ hláskové instrumentace (např. *dímónský* v Iz 15,9).

Kapitola 5: Vztah předlohy a znění

Pluralita předloh vytváří polyfonii vlivů na překladové znění. Většinou lze snadno detekovat předlohu dominantní, hůře se identifikují předlohy nedominantní. Na výsledné znění proprií v moderních překladech má většinou dopad procesuální kontinuita tradice biblického překladu.

Pestrou škálu předloh nabízejí také zkoumané překlady SZ. Lingvistická analýza předloh českých biblických překladů je v počátcích a zůstává jedním ze závažných dluhů bohemistiky vůči české biblistice. Kyas došel k závěru, že „první česká bible byla přeložena z bible pařížské.“³⁾ Tuto skutečnost lze snadno potvrdit z toponymie D, O i ostatních textů tzv. první redakce staročeské bible, nejde však o čistý typ⁴⁾. V průzkumu toponym v rozsahu Joz 15,21-62 a jejich srovnáním s VLAT jsme zjistili kromě některých znění, jejichž identickou podobu má unikátně pařížská bible z 13. st., tzv. Exemplar Parisiense, reprezentovaný v kritickém vydání kodexy Ω^S, Ω^M, Ω^J a Iac (Joz 15,21 C, B *Edel* – *edel*: jen ΩSM; Joz 15,22 O a *Adada* – *et adada*: z kodexů jen Ω^J; Joz 15,24 O *Balaath* – *balaath*: jen Ω^S; Joz 15,26 C *Moloda* – *moloda*: jen Ω^M; Joz 15,31 O *Medemena* – *medemena*: jen Iac), také čtení shodná s jinými rukopisnými vulgátními odrůdami (*Noba*, *Exul*, *Roma*)⁵⁾. Je možné počítat i se speciálním přínosem středověké latiny ve zněních vulgátních toponym, reflektovaným v českých překladech, častější je např. iniciální z- za očekávané psané i-, doložené vícekrát

³⁾ V. Kyas, První český překlad bible, Praha 1971, s. 54.

⁴⁾ Srov. P. Freitinger, K latinské předloze staročeského překladu Bible, Křesťanská revue 49, 1982, s. 28.

⁵⁾ Příklady zde můžeme rozhojnit o dva doklady z úseku Joz 19,2-25: *Remnon*, *Axab*.

v pařížských biblích, ač ne pouze tam (*Zethael, Zakadain, Zeelmaan*)⁶⁾. Panoráma předlohových vlivů vykazují také K, V, H, ČEP a J. Mezi předlohy patří vedle starších českých překladů také BHS, LXX, VUL, Vg, T-J, Peššito a další.

Z poměrně markantní rozdílnosti ve znění toponym dominantních předloh plyne značná rozdílnost v toponymii cílového jazyka. Reinterpretace, specializace nebo posun významu, nepochopení nebo nedostatečné pochopení předlohy může mít pro biblický překlad a výklad dalekosáhlé důsledky.

Hlavní konkurenci představuje předloha vulgátní a předloha v původních jazycích bible (s případnými mezičlánky jako T-J). Na systém biblických proprií však působí také systém reprodukováných proprií a podmínky kontextu kulturního. Stěžejními disproporcemi mezi zněními vycházejícími z původních jazyků a z VUL jsou:

1. Kvantita vokálů. Dlouhá kvantita je vyznačena zejména u ČEP a J⁷⁾, H má takřka výlučně krátkost. Krátkost převažuje také v K⁸⁾ a V, ve staročeských biblích je dlouhá kvantita rekonstruována.

2. Vágnost propriální sféry oproti předloze je větší u znění s předlohou původních jazyků. Tu je obtížnější dešifrovat a interpretovat. Indikace majuskulí v ní chybí a existuje homonymie s apelativy. Překladatel staročeské bible ale musel podstoupit obdobný proces, komplikovaný porušenými zněními.

3. Výskyt konsonantické skupiny závisí na předloze a věrnosti překladatelů vůči ní. Gemináty jsou časté při předloze psané původními jazyky (K a ČEP je ovšem simplifikují, naopak např. *-ff-* ve V je záležitostí barokní grafiky), skupina *-th-* je častější při předloze latinské, kde je na švu i *-thth-* (*Beththafua*) nebo *-tth-* (*Azanotthabor*).

4. Hláskové disproporce frekvenční. Adaptace proprií vychází z možnosti fonologických systémů akceptujících jazyků. Frekvence hlásek může být ovlivněna volbou střídnic, může docházet ke slučování fonologicky distinktivních hlásek předlohy do jednoho střídnicového fonému, k chybné reprodukci v cílovém jazyce fonologicky distinktivní kvantitativy, jež může být využita pro diferenciaci homonymních proprií předlohy apod. Zvláště ve vokalizmu znění vycházejících z původních jazyků jsou velké rozdíly.

⁶⁾ Pro středověkou latinu dokládá P. Stotz, *Handbuch zur lateinischen Sprache des Mittelalters*. Dritter Band. Lautlehre, München 1996, s. 140.

⁷⁾ Ta jí však záhy přestala označovat a má krátkost, srov. K. Komárek, *Znění osobních jmen v českém překladu Jeruzalémské bible*, *Acta onomastica* 37, 1996, s. 116.

⁸⁾ Mluvíme-li v souvislosti s K o vlivu V, pojímáme tento vliv široce. Jeho zprostředkovatelem může být překladatelská tradice starších českých překladů s dominantní předlohou vulgátní.

5. Převod adjektivem vs. substantivem. Překladatelé z latiny se mohli rozhodnout pro adjektivní překlad, zejména pokud jde o spojení apelativa s propriem, např. *řeka jordánská*. Překladatelé z původních jazyků se pro adjektivní překlad mohli rozhodnout, zejména pokud je v předloze konstrukce samostatný – vázaný stav nebo jde o vazbu. Je zřejmé, že oproti ČEP překládá J více substantivně, genitivní vazbou. Postup ČEP může být dán také vlivem K, u J se projevil analytický charakter francouzské předlohy. Zatímco v O působil silně flektivní charakter staročestiny, vyžadující kongruenci, ve V se projevila silná závislost překladatelů na předloze.

6. Morfologické začlenění. Je větší u znění s předlohou původních jazyků a u novějších překladů, spoličinitelem je tu faktor kontinuity tradice a postupné tendence včlenit do jazykového systému i jednotky vzdorující svým hláskovým ustrojením deklinaci. Deklinabilita jednoznačně převládá u ČEP a J, které upravují při adaptaci propria jeho hláskové ustrojení tak, aby vyhovovalo českému gramatickému systému⁹⁾. Projevuje se to např. adaptací zakončení π , jako *-a* a začleněním ke vzoru žena. Množství nesklonných toponym má ještě V. Při překladu z původních jazyků je tu významný přínos ČEP.

7. Toponymická kompozita. Jsou zřejmě frekventovanější u znění s předlohou původních jazyků, u překladů s předlohou VUL je vícekrát doložena apelativní perifráze jednoho členu kompozitní konstrukce¹⁰⁾. Zvláště u moderních překladů z 20. století se objevují přesně reprodukováná kompozita. H reprodukuje často i kompozitní rozdíly v originále, které ČEP a J sjednocují, např. přítomnost spojovníku (*maqéfu*). Při převodu kompozit, resp. spojení apelativum + proprium lze pozorovat mnoho přesahů do propriální nebo apelativní sféry. Výraznější tendenci vykazují ČEP a J, které překládají propriálně i některé lexémy se singulární referencí, jež WTMM hodnotí jako apelativní spojení. K nepoužívá spojovníku a přepisuje kompozita jako jedno slovo též vlivem předchozích českých překladů. Spojovník předlohy odstraňuje také V.

8. Rozšíření propriální sféry při překladu. Je frekventovanější u znění s předlohou původních jazyků. Překladatelé se tu musejí rozhodnout, jak překládat spojení typu apelativum + proprium ve vazbě status absolutus – status constructus. Je tu více možností, např. *Chermónské pohoří*, *Har-Chermón*, *Pohoří chermónské*, *pohoří Chermón*. Mělo by se však usilovat o důslednost zvoleného principu, je-li možná. VUL na více místech interpretovala toponymum jako apelativum a převedla ho apelativní perifrází (srov. např. Nu 22,39: za hebrejské toponymum הַר הַחֶרְמוֹן má VUL

⁹⁾ Někdy J překvapivě nesklouje, zřejmě vlivem francouzské předlohy, např. Nu 21,11 J v *Ijje-Abarim*.

text in urbem quae in extremis regni eius finibus erat). Hrála tu roli transparentní apelativní sémantika propria. Moderní překlady většinou překládají propriem, i když je v toponymu obsažena zjevná apelativní sémantika, např. *Kirjat-chusót*. K překládá apelativem i kompozitní části propria se zjevnou apelativní sémantikou, např. *Abel vinic*¹¹⁾.

9. Integrace více toponymických jednotek do jedné nebo disociace jedné toponymické jednotky do dvou je frekventovanější u znění s předlohou původních jazyků. Ze sledovaných překladů integruje např. ČEP, ale následkem komolení proprií také O. Někdy tu může pomoci biblická archeologie nebo textová kritika. Příklad: Ezd 2,59 ČEP z *Kerúb-adánu* – J z...*Kerubu, Adanu*.

10. Indikace propriálního charakteru původních apelativních spojení velkým písmenem (typ *Údolní brána*) je tendencí moderních překladů. V grafice starších překladů jsou mnohdy apelativa také vyznačena velkými písmeny, ovšem bez souvislosti s našimi případy. Propriálnost bývá dána jen kontextem, spojení lze někdy hodnotit oběma způsoby. I při označení jednoho místa je však možné vykládat spojení jako spojení volné. ČEP a J používají v takových případech velká písmena, H pouze někdy.

Z oblasti reprodukce SZ toponym se tu omezíme jen na nejzajímavější příklady. Starozákonní toponyma jsou reprodukována v titulech beletrie (Křížova *Pravda o zkáze Sodomy*, Šotolova kniha *Osmnáct Jeruzalémů*, Fischlovy *Jeruzalémské povídky*, Nekulova monografie „...v jednom poschodí vnitřní babylónské věže...“: *Jazyky Franze Kafky*), místních a pomístních jménech a jejich odvozeninách (*Tábor, Oreb, Sion, Karmel, Babylón, Eden, Betlém, Jordán, Ráj, hanácký Jeruzalém* ad.) a příjmeních (*Jordán, Sodoma* /a/ *Gomora*, *vypil by Jordán, ani za celý Jeruzalém, trestat jako Jeruzaléma, přejít Jordán, troubit jako Židé před Jerichem, cesta do Damašku, nést se jako královna ze Sáby, pupek světa, egyptská tma, slonovinová věž* ad.). Při výzkumu přenesených pojmenování rostlin v českých nářečích doložila Zdeňka Hladká název *jericho*¹²⁾. V lidových zařikávkách se objevují např. toponyma *Sinaj a Jordán*¹³⁾. Zvláštní skupinu tvoří apelativa jako *tábor, betlém, karmel* aj.

¹⁰⁾ Významným pramenem apelativní sémantiky při převodu kompozit do K je T-J, srov. též dále.

¹¹⁾ Jak jsme později zjistili, má K tento typ překladu často zřejmě podle T-J, který má například v Sd 11,33 *ad Abelum vinearum*.

¹²⁾ Z. Hladká, Přenesená pojmenování rostlin v českých dialektech: k sémantickému tvoření lexikálních jednotek v nářečích, Brno 2000, s. 65.

¹³⁾ A. Navrátilová, The Bible in the Family and Public Life of Czech People. In: D. Papoušek – H. Pavlincová – A. Juračka (eds.): The Bible in Cultural Context, Brno 1994, s. 221.

Kapitola 6: Variantnost ve starozákonní toponymii

Lze rozlišit variantnost předlohovou a překladovou. Variantnost v hebrejském a aramejském originále je samozřejmým důsledkem dlouhodobé krystalizace kanonického textu a jeho tradování. K dynamice toponymické variantnosti v původních jazycích se přidružuje dynamika tradování vulgátního textu. Kombinatorické možnosti výsledného znění zvyšuje existence víceslovných toponym, působení domácí překladatelské tradice a různost předloh. Ve starších překladech přistupují také mylné interpretace předlohy, haplografie, dittografie a další opisovačské chyby. Při překladu z původních jazyků vyvstává nutnost vokalizovat souhláskové podoby (masoretská punktace není vždy správná). V následujícím přehledu, kde uvádíme jen nejdůležitější případy a vždy jeden příklad, se zaměřujeme na hebrejská toponyma z perspektivy synchronní a do variant zahrnujeme také diference způsobené rozdílem scriptio plena a defectiva, protože mohou mít vliv na variantnost ve vokalizace kvantitě českého znění. Zcela stranou ponecháváme vulgátní varianty, které najdeme ve středověkých kodexech téměř u každého toponyma.

Varianty předlohové lze rozdělit na intralexémové a lexémové. U lexémových variant jde o vícejmennost toponyma v předloze.

Varianty intralexémové můžeme rozdělit na vokalizké, konsonantické, vokalizko-konsonantické, kompozitní, ketib-queré, morfologické a slovtvorné a jinajazyčné. Příklad vokalizké varianty: Gn 10,19 אַדְמָה ČEP *Adma* – Joz 19,36 אַדְמָה ČEP *Adama*.

Konsonantické varianty lze dále členit: (a) *h-t* (ה – ת) – příklad: 2S 10,6 בַּעֲקָה ČEP *Maaka* – Joz 13,13 בַּעֲקָה ČEP *Maakat*; (b) *d-r* (ד – ר) – příklad: Joz 15,52 רוּבָה ČEP *Dúma* – 2Kr 23,36 רוּבָה¹⁴⁾ ČEP *Rúma*; (c) *b-m* – příklad: 262 2Kr 5,12 אֲבָנָה; var. v rkp. אֲבָנָה – Pis 4,8 אֲבָנָה; (d) א – Ø, א – ה – příklad: Joz 19,46 יָפוּ ČEP *Jafa* – Ezd 3,7 יָפוּ ČEP *Jafa*; (e) *s-s* – příklad: Ezd 2,27 מִכְמָס ČEP *mikmásky* – 1S 13,2 מִכְמָס ČEP *Mikmás*; (f) *j-w* – příklad: Gn 36,40 עֲלֵיהָ ČEP *Alva* – 1Pa 1,51 עֲלֵיהָ ČEP *Alja*; (g) *n – Ø, n – ה* – příklad: heslo 2039 עֲצִיּוֹן נָבֵר, var. עֲצִיּוֹן נָבֵר (dle STRONGA – Heller 2039 uvádí var. נ-); (h) *m-n* – příklad: Sd 1,35 שְׁעָלְבִים ČEP *Šaalbim* – Joz 19,42 שְׁעָלְבִין ČEP *Šaalabin*.

Příklad varianty vokalizko-konsonantické: 2S 8,8 בַּטַּח ČEP *Betach* – 1Pa 18,8 טַבְּחָה ČEP *Tibchat*. Jde zároveň o příklad metateze.

Varianty kompozitní můžeme dále dělit: (a) přítomnost spojovníku – příklad: Joz 15,41 בֵּית־דָּגוֹן ČEP *Bét-dágon* – Joz 19,27 בֵּית דָּגוֹן ČEP *Bét-dágon*; (b) inkorporace předložky – příklad: 2344 1Kr 4,13 ČEP *Rámot v Gileádu* – 2343 Dt 4,43 ČEP *Rámot v Gileádu*. Heller má heslo 2344 jako variantu hesla 2343, WTMM nechápe heslo 2343 jako kompozitum, 2344 ano.

¹⁴⁾ Podle BH³, WTMM i BHS v BibleWorks mají na obou místech רוּבָה.

Příklad varianty ketib-queré: Joz 15,53 BHS (גִּישׁוֹ וְנִישׁוֹ). ČEP volí variantu ketib *Janim*, K, H a J queré *Janum*.

Variety morfologické a slovtvorné lze podrobněji rozřadit takto: (a) přítomnost členu – příklad: 2Kr 14,25 הַחֶפְרָה בַּת הַחֶפְרָה ČEP *Gat-chéfer* – Joz 19,13 הַחֶפְרָה בַּת הַחֶפְרָה ČEP *Gat-chefer*; (b) maskulinum vs. femininum – příklad: Jr 48,2 מַדְמֵן מְרִיבֵן ČEP *Madmén* – Iz 10,31 מְרִיבֵן מְרִיבֵן ČEP *Madména*; (c) singulár vs. plurál vs. duál – příklad: Dt 10,6 מוֹסֶרָה ČEP *Mósera* – Nu 33,30 מוֹסֶרָה ČEP *Moserót*; (d) tvoření zkratkami – příklad: Joz 15,30 אֶלְתוֹלָד ČEP *Eltolád* – 1Pa 4,29 תוֹלָד ČEP *Tolád*.

Příklad na cizojazyčnou ekvivalenci: Gn 31,47 ČEP *Lában jej nazval* שְׂהֵרִיחָא יָרֵר *Jegar-sahaduta* (to je Násep svědectví) a *Jákok jej nazval* גָּלֵד *Gal-ed* (to je Val-svědék).

Variety lexémové je vhodné rozdělit na varianty s explicitní identifikací (vysvětlená vícejmennost) a varianty bez explicitní identifikace (nevysvětlená vícejmennost). Příklad na lexémovou variantnost s explicitní identifikací: Gn 14,7 ČEP *Pak přitáhli obchvatem k Ěnmišpátu, což je Kádeš...* BHS אֶל-עֵינֵן מִשְׁקַט הוּא קָרָשׁ. Příklad na lexémovou variantnost bez explicitní identifikace: 1S 17,1 ČEP *Efez-damim* – 1Pa 11,13 ČEP *Pas-damim*¹⁵⁾.

Dostáváme se k variantám překladovým. České překlady nejen kopírují předlohovou variantnost, ale generují také překladové varianty bez opory v předloze. Mezi těmito variantami rozlišujeme funkční překladovou variantnost, u níž dochází k naplnění diferenciační funkce propria, a nefunkční překladovou variantnost¹⁶⁾. Situaci dále komplikují sjednocené předlohové varianty. V následujícím přehledu vycházíme z toponymie ČEP a nerozlišujeme mezi funkční a nefunkční variantností, vždy však jde o identický hebrejský podklad.

Variety intralexémové je možné rozdělit na varianty vokalické, konsonantické, vokalicko-konsonantické, kompozitní, morfologické.

Variety vokalické jsou obstarány např. kvantitativními alternacemi (Nu 13,23 ČEP *Eškol* – Nu 32,9 ČEP *Eškól*), opozicí přední-zadní vokál (Nu 32,35 ČEP *Jogbeha* – Sd 8,11 ČEP *Jogboha* – BHS (גִּבְרָה); opozicí otevřenosti *a-e* (Nu 21,32 ČEP *Jaazer* – Joz 21,39 ČEP *Jaazer* – BHS (יַעֲזַר).

¹⁵⁾ Identičnost denotace je možno ověřit v biblických slovnících.

¹⁶⁾ Srov. příklady u K. Komárka, *Osobní jména v českých biblích*, Olomouc 2000, s. 36 – 37. Na snahu ČEP individualizovat referenci polydenotátových antroponym kvantitativními alternacemi upozornila K. Dejmalová, viz M. Balabán, *V půli cesty*. In: M. Balabán – K. Dejmalová, *Cesty vzhůru*, Praha 1997, s. 17. Příklad na překladovou funkční variantnost z toponymie: ČEP Nu 21,30 *Dibón* – Neh 11,25 *Dibon*. A. Novotný, *Biblický slovník*, Praha 1992, s. 125, dokládá, že jde o dvě lokality.

Variety konsonantické můžeme dále dělit: (a) hiát – příklad: Dt 34,2 ČEP *Efrajimův (země E-ova)* – Joz 16,10 ČEP *Efraim*; (b) *k-ch* (hebr. כּ, ח) – příklad: 1S 13,2 ČEP *Mikmás* – Iz 10,28 ČEP *Michmás*; (c) *t-k* – příklad: Joz 12,21 ČEP *taanatský* (ts ~ c) – Joz 17,11 ČEP *Taanak*; (d) *p-f* (hebr. פּ, פֿ) – příklad: 1Kr 5,4 ČEP *Tifsach* – 2Kr 15,16 ČEP *Tipsach*¹⁷⁾.

Příklad na variantu vokalicko-konsonantickou: Joz 19,12 ČEP *Daberat* – 1Pa 6,57 ČEP *Dobrat* – BHS na obou místech דָּבֵרָה.

Zajímavé varianty přináší toponyma viceslovná: (a) rozšíření propriální sféry – příklad: Gn 10,3 ČEP *Togarma* – Ez 37,14 ČEP *Bét-togarma* – WTMM v obou případech הוֹרְרָה; (b) integrace dvou toponym v jedno – příklad: Ezd 2,59 ČEP z *Kerúb-adánu* – J z...*Kerubu, Adanu* – WTMM má jako dvě jednotky¹⁸⁾; (c) rozvolnění kompozitní kompaktnosti – příklad: Joz 15,6 ČEP *kámen Bohana, syna Rúbenova* – Joz 18,17 ČEP *kámen Rúbenovce Bohana*; (d) přítomnost spojovníku (*maqšéfu*) – příklad: Dt 3,29 ČEP *Bét-peór* – Joz 13,20 ČEP *Bétepeór*; (e) překlad části počestným lexémem – příklad: Nu 22,41 ČEP *Baalova posvátná návrší* – Joz 13,17 ČEP *Bamót-baal* – BHS בְּמֹת בַּעַל; (f) vyznačení propriálnosti – příklad: Gn 24,10 ČEP *aramské Dvojřící* – Dt 23,5 ČEP *Aramské Dvojřící* – BHS אֲרָם דְּוַיְרִיעִי. Pozoruhodné jsou také intertranslační diskrepance ve vyznačení propriálního charakteru, např. Neh 11,35 H *Údolí řemeslníků* – J *údolí Řemeslníků*.

Z variant morfologických tu chceme upozornit jen na inkorporaci hebrejského členu: 1Pa 9,7 ČEP *Hasenuív* – Neh 11,9 ČEP *Senúív* – WTMM v obou případech analyzuje jako סְנַאָה. Další varianty vzniklé konkurencí v Gsg., Lsg., transpozice rodové nebo konkurence slovnědruhová budou probrány níže¹⁹⁾.

U variant lexémových si povšimněme zejména těchto oblastí: (a) konkurence propriální a apelativní sféry – příklad: Gn 35,21 ČEP *Migdal-eder* – Mí 4,8 ČEP *věž stáda* – WTMM má v obou případech proprium מְגִדְלֵ-עֵדֶר; (b) substituce jiným toponymem – buď s jiným základem (*Delta – Nil – rameno řeky*), nebo se stejným základem (*Jordán – Zajordáni*); (c) konkurence transkribované a přeložené podoby – příklad: Nu 25,1 ČEP *Šitim* – Jl 4,18 ČEP *Úval akácií*; (d) konkurence transkribované a tradiční podoby – příklad: Gn 35,19 ČEP *Betlém* – Joz 19,15 ČEP *Bétlechem*; (e) tautologie – příklad: Dt 33,8 ČEP *při Vodách sváru u Meriby* – BHS עַל-פִּי מְרִיבָה.

¹⁷⁾ Z českých překladů s dominantní vulgátní předlohou se nabízí dále např. proteze: Nu 21,25 *O Esebon* – 1Pa 6,81 *O Jesebon* (Vg *Hesebon*).

¹⁸⁾ Opačný proces, tedy disociace toponyma ve dvě, je doložen např. v Joz 19,33 *K Adami, Nekeb* – BHS má viceslovné toponymum אֲדָמִי נֶקֶב.

¹⁹⁾ Příklad na grafickou variantu ze staršího překladu: Joz 15,44 *V Ceila* – 1S 23,1 *V Ceila*.

Diplomová práce nabízí také vzorce pro matematické vyjádření variantnosti, založené na Hellerových nerovnicích pro konkordantní překlad apelativ v Septuagintě²⁰⁾.

Kapitola 7: Konkurence apelativní a propriální sféry v biblické toponymii

Hranice mezi apelativy a proprii v biblickém textu je plynulá. U předlohy psané původními jazyky je u některých lexémů možná interpretace obojí, indikace velkým písmenem chybí zřejmě také u předlohy staročeské bible. V latině i hebrejštině a aramejštině jsou některá toponyma homonymní s apelativy. Zvláštní je situace symbolických, mluvčích jmen. Reprodukce toponym může vyústit v jejich apelativizaci.

U moderních překladů z původních jazyků závisí na interpretaci překladatele, zda se rozhodne spojení apelativ s jedinečnou referencí transferovat jako propria.

Při rozhodnutí překladatele přeložit předlohové proprium jako apelativum tu hrály roli zejména tři faktory: proprium v předloze bylo homonymní s apelativem, symbolické jméno v předloze, jehož převedením jako apelativa se neztratila apelativní sémantika, ale onymický kolorit originálu a propriální charakter, a snaha překladatele počestit, zpřístupnit biblický text.

U spojení apelativ se singulární referencí (typ *Horní brána, Zadní moře*), spojení předložky s apelativem (typ *Přímoří, srov. Zaeufratí, Zajordáni*), případně samotným apelativem se singulární referencí (typ *Chrám*) postupují překlady různě. K ponechává bez vyznačení velkým písmenem, H většinou vyznačuje, ale je dosti nedůsledný, ČEP pokračuje v tendenci H, ale důsledněji, J je podle našeho mínění nejdůslednější. Společně s ČEP a většinou překladů H překládá J oproti K *rybník hořejší* (K) – *Horní rybník* (H, ČEP, J). J jako jediná překládá *Vstup, Chrám, Moře, Vysočina, Hora, Brána stráží, Dům Hrdinů, Náhorní rovina*. Někdy je však důslednější ČEP (*Město vod, Nové Město*). Je tu tedy jasná tendence nejnovějších překladů vyznačit propriálnost takových spojení nebo lexémů. V ČEP najdeme i následující toponymické jednotky: *Pupek země, Sever, Jih, Východ, Východní moře, Východní brána, Potoční údolí, Velké moře*.

Při překladu unik překladatelé někdy užívají velká písmena. H takto překládá kosmonyma v 2Kr 23,5.11. ČEP jako jediný má s velkým písmenem Pis 6,10 *Jitřenka, Luna*. Musíme tu však v případě Pis počítat s básnickou licencí, J podobně překládá personifikované *Moře, Chaos*, ČEP tak užívá *Netvor, J a K Leviatan*. Básnický přínos překladatelů je třeba hodnotit kladně.

Názornými doklady tendence H, ČEP a J překládat apelativní spojení se singulární referencí propriem vyznačeným velkým písmenem jsou překlady spojení s apelativy

moře, brána, město, dolina a údolí. V J vzniká od Ex podle francouzské předlohy homonymie u označení *Řeka*.

U J je znatelný vliv francouzské předlohy v (nadměrném) vyznačování obou složek spojení velkými písmeny, někdy dochází ke kolísání: *Dolní Země – Dolní země, Velké Moře – Velké moře*.

ČEP zřetelně – narozdíl od H – odlišuje překladatelskou kurzívou vysvětlivky toponym s transparentní apelativní sémantikou v předlohovém jazyce. Například 2Pa 20,26 ČEP v *dolině Beraka* (to je Dobrořečení)²¹⁾ – H v *údolí Beraka (požehání)*. V H se lze setkat s nevhodnými vysvětlivkami v textu, např. 2Kr 23,34 H *vzal s sebou (a dopravil ho LXX) do Egypta*. H výjimečně indikuje apelativní sémantiku hebrejského propria malým písmenem v českém překladu: *sluje mara, to jest trpkost*. Ojediněle se tak děje i jindy, např. Gn 12,6 *tere bint more*.

Tendence zprostředkovat apelativní sémantiku a zvýšit srozumitelnost je markantní ve stč. překladu. Manifestuje se několika způsoby:

(a) překlady toponyma domácím apelativem vlivem atrakce: 2Pa 8,4 O *udělal město Palmové* – VUL *aedificavit Palmyram*; 2Kr 8,21 O *z syrské země* – Vg *Siera*; Ž 83,4 D *na potocie cizozemkém* – O *na potocě Cizon* – Vg *Cisson*, var. *Cison*. Tyto atrakce jsou zřejmě nezamýšlené.

(b) překladem propriem se zjevnou apelativní sémantikou, kde ji má již VUL: Sd 15,14 O *k miestu Čelístnému* – VUL *ad locum Maxillae*; 2S 23,13 O *na údolí Obrovém* – VUL *in valle Gigantum*.

(c) doplněním českého překladu o vysvětlení apelativní sémantiky: 1Kr 9,13 O *země Cabul (točíš veliká)* – VUL *...terram Chabul*.

(d) staročeský překladatel velmi často doplňuje předlohové proprium o apelativum, např. 2Pa 8,3 O *do (města) Emach a do (města) Saba* – VUL *in Emath Suba*. Apelativum (*potok, město, země, hora...*) zařazuje toponymum do toponymické třídy a umožňuje recipientovi se v textu orientovat.

(e) uvedením řeckého ekvivalentu – Gn 2,14 O *proti Asyron neb Asyrios* – VUL *contra Assyrios* – LXX Ἀσσυρίων.

(f) specifikací latinské předlohy: Gn 4,16 O *ot ráje, ještě slóve Edom* – Vg *in terram orientalem plagam Eden*.

(g) uvedením českého ekvivalentu: 1Pa 13,11 O, L *Rozštěpenie neb Rozpučenie Ozovo* – VUL *Divisio Oza*.

(h) uvedením variantního latinského znění: ?1Kr 4,9 O *v (městě) Enseleim neb v Sabelim* – VUL *et in Salebbim*.

²⁰⁾ Srov. J. Heller, Die Übersetzungsmethode der Septuaginta. In: J. Heller, An der Quelle des Lebens: Aufsätze zum Alten Testament, Frankfurt am Main 1988, s. 205.

²¹⁾ *Theophilus* 3.1.4 odlišuje kurzívu u K, ale nikoli u ČEP.

(ch) uvedením ekvivalentu, když původní tvar prošel změnou, např. metatezí: L Dt 1,1 *Balan neb Laban*.

(i) přeložením předlohyvého propria apelativem: 1Kr 15,17 *udělal jest vysokost – VUL aedificavit Rama*; 1Pa 27,29 *O po pastvinách – Vg in Saron*.

(j) překladem toponyma nebo eponyma jako antroponyma: Ezd 5,1 *O v Judině pokolení – Vg in Iudaea*, VLAT var. *Iuda*.

(k) uvedením českého ekvivalentu: Jb 9,9 *O čini... (ty hvězdy jménem) Pliades, (jímžto říekají Štětky) – VLAT var. Pliadas*²²⁾.

V K najdeme některá znění, domněle propria, která vyplývají z nepochopení nebo odlišné interpretace textu v předloze či originále (např. *Gai, Middin, Manuha, roviny Monenim*) nebo neznalosti reálii (např. *Selam*). H, ČEP a J tyto omyly většinou korigují, ne vždy je však interpretace předlohy jednoznačná.

Závažné jsou apelativní překlady stč. bible, kde má VUL proprium. Snaha o apelativní překlad je považována za charakteristický rys druhé redakce staročeského překladu žalmů²³⁾. V některých případech může znění toponyma napovědět, jaký byl podíl překladatelů nebo předloh. Např. kralický překlad *dům Boha silného* v Sd 20,18–21,19, které je jinde převedeno jako *Bethel*, pochází určitě z T–J.

Celkově lze říci, že nejmenší míru vyznačení propriálnosti vykazují, odhlédnuto od stč. bible, K a V, zatímco na opačném pólu stojí H, nejvýrazněji ČEP a J.

V oblasti apelativizace byly doloženy deproprionalizace intertestamentární, extrabiblické vycházející ze SZ a mimobiblické. Mezi druhou skupinou např. *eden, babylón, bábél, sodoma gomora, tábor, jeruzalém, kariatsefer, abella, karmel, sion, zajordání, niniviti, oreb, amalechitský, kenaan, egyptský, jerišský, pupek světa* aj. Příklad: Ve skladbě *Poslání městu Praze* (1421) je Praze vzkazováno: „Správně mohla jsi slout Jeruzalémem... Mohla jsi být nazývána též Kariatsefer čili „městem písmen“... Mohla jsi nadto vhodně slout Abellou pro vynikající moudrost svých měšťanů, takže se o tobě mohlo naplňovat staré přísloví: Kdo se ptá, nechť se ptá v Abelle, to jest v městě Pražském.“²⁴⁾

²²⁾ J. Jireček, Rozbor prvotního českého překladu Starého zákona, Časopis Museum Království českého 38, 1864, s. 289, uvádí, že jde vlastně o *Dštětky*, „poněvadž zvěstují déšť“ (kap. 9 a 38).“

²³⁾ V. Kvas, Česká předloha staropolského žaltáře, Praha 1962, s. 13.

²⁴⁾ B. Havránek – J. Hrabák – J. Daňhelka, et al. (eds.), Výbor z české literatury doby husitské, sv. 1, Praha 1963, s. 423. E. Michálek, K otázce apelativizace vlastních jmen v starší češtině, Onomastický zpravodaj ČSAV 32 – 33, 1991 – 1992, s. 114, poznamenává, že ve starších dokladech nejde o apelativizace v dnešním smyslu. Apelativizaci zkoumal též K. Komárek, Apelativizacja w toponimii biblijnej, předneseno na 14. celopolské onomastické konferenci v Białowieży, konané 7. – 11. 9. 2004, v tisku. Děkuji PhDr. K. Komárkovi, Ph.D., za poskytnutí tohoto článku.

Symbolická jména uchovávají transparentní apelativní sémantiku. V některých případech vystihla symboličnost jména v hebrejském textu už VUL, takže apelativní sémantiku mají i české překlady s dominantní vulgární předlohou, např. 1S 23,28 *V Skála rozdělující*. Jindy přeložila VUL apelativní perifrází, zatímco české překlady s dominantní hebrejskou předlohou mají proprium: Gn 4,16 *O zběžství – K, ČEP, J Nód – V na zemi k východní straně Eden – H Nod*. U H může být symbolické jméno nahrazeno svým referentem (Iz 21,11 *ČEP Dúma – H Edom*). Jinou možností je převést symbolické toponymum propriem a doplnit apelativní sémantiku v překladatelské kurzívě, jak má např. ČEP v 2S 5,20 *Baal-perasim* (to je Pán průlomů). Ojedinele zprostředkovává apelativní sémantiku jen jeden překlad, např. Sd 7,25 *ČEP Vlčí lis*. Pozoruhodný je postup ČEP, kdy apelativní perifrása doplňuje transkribovanou podobu symbolického jména předlohy, takže ve výsledném překladu je vlastně jednotka reduplikována: Ž 95,8 *ČEP v den pokušení na poušti v Masse* (hebrejské מַסָּה je ve verši jen jednou, a to jako proprium) – K *v den pokušení na poušti – J jako v den Massy na poušti*. Důležitá je však tendence moderních překladů (H, ČEP, J) vyznačit propriálnost symbolických jmen velkým písmenem, srov. Iz 62,4 *ČEP Opuštěná, Zpustošená, Oblíbená, Vdaná – K opuštěná, pustina, rozkoš, vdaná – H Opuštěná, Pustá, Záliba má, Oblíbená*.

Kapitola 8: Hláskosloví starozákonních toponym

Při adaptaci exonym a jejich derivátů hrají roli faktory vnější a vnitřní. Vnitřní podmínky receptujícího jazyka vycházejí z jeho dynamického fonologického systému. Na podobu znění však vyvíjejí tlak také podmínky vnější, kulturní a historické v širokém smyslu, jako jsou vliv mluvené komunikace, frekvence a reprodukce jmen, tradice staroslověnského překladu, jazykový kontakt česko-německý a grafická stránka biblických jmen²⁵⁾. V případě SZ toponymie přistupuje ještě vliv reprodukce SZ toponym v NZ, případně také strategická exponovanost toponyma v kontextu SZ, která souvisí s frekvencí a reprodukcí. Hláskoslovnou podobu znění první redakce stč. bible ovlivnil způsob rozšiřování opisy, ale i atrakce k domácím slovům, lze však uvažovat také o specifickém pařížském přínosu.

V diplomové práci jsou u samohlásek *i, y, e, a, o, u, í, ý, é, á, ó, ú* a souhlásek *b, p, f, d, t (th), s, z, š, ž, r, ř, l, k a ch* sestaveny podklady českých střídnic. Například české *o* je střídnicí za latinské *o* (*Adom* za *Adom*), latinské *a* (*do Kormela* za *ad Çarmelum*), latinské *u* (*Mesura* za *Mosera*), latinské *oo* (*Rob* za *Roob*)²⁶⁾, hebrejské *ו* (*Obót* za *אבֹת*), hebrejské *ח* (*Ohola* za *אֹהֳלָה*), hebrejské *ח* (*Ohola* za *אֹהֳלָה*), hebrejské *י* (*Abel Mechola* za *אֵבֶל מְחֹלָה*), hebrejské *ח* (*Ozenšeera* /nejde-li o vliv VUL/ za *אֶזְנֵי שְׂעִירָה*),

²⁵⁾ Takto vymezuje K. Komárek, o. c. v pozn. 16, s. 68 – 71.

²⁶⁾ Nejde-li o nevyznačenou českou délku.

hebrejské *X* (*Elon* za אֵלון), hebrejské *חX* (*Eštemo* za אֶשְׁתֵּמוֹ), hebrejské *X* (*Jokmoám* za יְכוֹמְאוֹם), hebrejské *י* (*jarmotský* za יַרְמוֹט), hebrejský člen *ה* (*Osana* za הַסְּנָאָה (WTMM אֶסְנָאָה)), hebrejské *X* (*omorský* za עַמֹּרָה), hebrejské *X* (*Kirjat Aromi* za קִרְיַת אֶרֹמִי).

8.1 Vokalismus. Z rozboru je patrná nejednotnost přepisu hebrejských samohlásek, která se nejvýrazněji projevuje u H. Nejpřesněji kvantitu předlohy reprodukuje ČEP. H a od Nu také J kvantitu důsledně redukuje. Ve značném množství toponymických znění je K, která kvantitu také dosti redukuje, závislá na vulgátních podobách. Hebrejské souhlásky *א*, *ע* nejsou obvykle přepisovány. K, občas H a výjimečně J nepřepisují ani souhlásku *י*, takže restituují vulgátní podoby *-aim*, např. Gn 50,11 K *Abel Mizraim*, H *Abel Misraim*, J *Abel-Misraim*, ČEP *Abel-misrajim*, VUL *Planctus Aegypti*. U H a výjimečně i J vznikají diskrepance, a to i v rámci jednoho podkladu, např. *Choronajim* – *Choronaim*.

Ojedinele se vyskytnou střídnice nečekané, např. Joz 19,33 H *Lakeum* (ČEP *Lakúm*, J *Lakkum*). Výjimečně bývá přepisováno samohláskou němé *X* (*š^cva quiescens*), např. Dt 29,23 H *Ademah* – BHS אֲדָמָה. Dokladem různosti střídnic za znělé *X* mohou být responze u H za אֲדָמָה: *Medebach* – *medabský* – *Medba*. U ČEP i K je naopak doloženo nenáležitě dloužení či krácení, které může plnit funkci diferenciativní, např. Joz 15,15 ČEP *Kirjat-sefer* – WTMM קִרְיַת סֵפֶר.

Přesahy vokalismus a konsonantismu jsou řídké. Přechody *j ~ i*, *j ~ í* a *u ~ v*, vyplývají z blízkosti obou subsystemů, např. Da 8,2 H *Ulai* – BHS אֱלַי; Joz 10,12 K *Aialon* – V, J *Ajalon*. Ze zkoumaných překladů s dominantní vulgátní předlohou začíná být vokalická délka vyznačována důsledněji u K a V, ale ještě kolísá, např. *Beelfegor* – *Belfegor* – *Bélfegor*. Ve V najdeme už vokalickou délku u samohlásky *á* u těchto toponym: *Fáran*, *Jordán*, *Bersábee*, *Bábel*, *Bála*, *Bázan*, *Gábaon*, *Gád*, *Gázer*, *Rámoth*, *Galaád*, *Dábir*, *Cháli*, *Háran*, *Jábés Galaad*, *Jábok*, *Kábul*, *Sába*, *Cháli*, *Chále*, *Libán*, *Mádon*, *Kádes*, *Nábo*, *Eufrátes*, *Sába*, *Gáza*, *Arábia*, *Tánys*, *Kána*, *Ráma*, *Sáve*, *Sálem*, *Sennaárský*, *Tábor* // *Thábor*, *Thámar*, *Thenák*.

8.2 Konsonantismus. Konsonantismus vykazuje větší míru stability a adaptační jednoty, přesto zvláště ve stč. překladu pozorujeme několik frekventovaných přechodů souhlásek, u moderních překladů pak rozkolísanost v oblasti geminát. Některé střídnice vysvětlíme vlivem grafiky (*t/h/ ~ r*, *r ~ z*, *n ~ v*, *n ~ u*, *l ~ j*). V grafickém záznamu pozorujeme variabilní řady *ch ~ k ~ cc ~ kk ~ c ~ kc*, *ph ~ f ~ ff*, *th ~ ch ~ t ~ d*, *t ~ c ~ s*.

Doloženy jsou také střídnice vzniklé asimilací (*Massakon* za *Massalaton*), asimilací likvid (*Assarsuar* za *Hasarsuhal*), asimilací artikulačního místa (*Jelbaa* za *legbaa*), disimilací způsobu artikulace (*Cathel* za *Cathed*), disimilací likvid (*Medala* za *Merala*).

Pozoruhodné jsou střídnice K, která jejich volbou buduje celkový obraz své toponymie, jež se i u znění překládaných zřejmě z hebrejštiny dosti podobá zněním vulgátním. Je to markantní například u hlásek *s*, *ch*, *h*, *f*, specifická je naopak adaptace

předlohového *cáde*. K má často *s* za předlokové *š* (*š*): Joz 19,26 K *Sichor Libnat* – H *Šichor...Libnat* – BHS שִׁיחֹר לִבְנַת – VUL *Storlabanath*. Dále má K často *h* za hebrejské *ח*: Gn 2,14 K *Hiddekel* – V, VUL *Tigris* – H *Chiddekel* – BHS חִדְקֵל. U souhlásky *ch* v K bychom čekali v některých případech *k*, K má však za hebrejské *צ* střídnici *ch*: Gn 10,10 K *Chalne* – H *Kalne* – BHS כַּלְנֵה – VUL *Chalanne*; Joz 15,30 K *Chesil* – H, J *Kesil* – BHS כְּסִיל – Vg *Cesil*. Za hebrejské *צ* mívá K *ch*, zatímco ostatní překlady s dominantní hebrejskou předlohou i J mají *k* a střídnici *ch* rezervují pro hebrejské *ח*: Joz 16,6 K *Michmetat* – V *Machmethath* – H, ČEP, J *Mikmetat* – BHS מִיכְמֵתָה; Gn 23,9 K *Machpelah* – V *dvojity* – H, J *Makpela* – ČEP *makpelský* – BHS מַכְפֵּלָה. U hebrejské souhlásky *פ* má někdy K střídnici *p* místo očekávaného *f*: 1Kr 4,24 K *Tipsach* – V *Thafsá* – H *Tifsah* – ČEP, J *Tifsach* – BHS תִּפְסָח. K diskrepancím u *p ~ f* dochází také mezi H a ČEP a J, srov. Nu 33,42 H, J *Punon* – ČEP *Funón* – BHS פִּינֹן. H užívá někdy střídnice *p ~ f* konfúzně i u jednoho podkladu. Také tyto střídnice přibližují K k překladům s dominantní vulgátní předlohou, podobně jako adaptační zakončení *-aim* a *-ia*.

Důležitou střídnici v K je častější *z* za hebrejské *צ*, protože jejím prostřednictvím dochází k odlišení K také od překladů s dominantní vulgátní předlohou. Příklady: 1S 10,2 K *Zelzach* – V *o poledni* – ČEP *Selsach* – BHS זֶלְצַח. Dále *Ziz*, *Abel Mizraim*, *Betezel*, *Balperazim*, *Makaz*, *Perazim*, *Perez Uza*, *Zaanán*, *Zuf*, *Zofim*, *Zor*, *Zererat*. Pozoruhodná je střídnice *ts*, doložená v K *Tsin*; H, ČEP a J mají *Sin*²⁷⁾.

Přechody mezi znělými a neznělými souhláskami byly doloženy ve střídnicích. Zde chceme zmínit možné fonetické psaní: H Joz 15,30 *Eltolad* – Joz 19,4 *Eltolat* – BHS אֶלְתוֹלַד. Spíše tu však jde o konfúzi znělé a neznělé souhlásky, jak napovídají případy nahrazení neznělé znělou vůči předloze na konci slov.

V oblasti geminát je adaptace rozkolísaná: O v některých případech geminaci zachovává, jindy simplifikuje, V geminaci dodržuje přesně podle Vg²⁸⁾. K gemináty většinou simplifikuje, jen někdy ponechává, ČEP geminaci důsledně simplifikuje. Nejdůslednější v zachování geminace je H, pak následuje J. Příklad: Nu 33,49 H *Abel Haššittim* – ČEP *Ábel-šitim* – J *Abel-šittim* – BHS אֶבֶל הַשִּׁטִּים. J zde zatím nenašla oproti francouzské předloze (FBJ) jednotnou koncepci, převládají geminované podoby, ale nejednotnost může být i u jednoho hesla: Nu 21,11 J *Ijje-Abarim* – Nu 33,40 J *Ije-Abarim* – FBJ Nu 21,11.33,40 *Iyyé-ha-Abarim*.

²⁷⁾ Střídnici *z* mají rovněž některé zahraniční překlady soudobé s K, mj. King James Version.

²⁸⁾ Nadbytečná geminace může být projevem barokní grafiky, např. Oz 9,10 V *Bélfeggor* – Vg *Beelphegor*.

Spíše výjimečně se objevuje nadbytečná geminace, např. 1Pa 6,60 K *Allemet*²⁹⁾ – ČEP, *J Alemet* – BHS אֱלֵמֵת; Ezd 2,59 H *Tell Charša* – BHS תֵּל חַרְשָׁא. Řídké jsou také případy, kdy H geminaci nemá, J však náležitě ano, např. Joz 15,25.

Výsledkem adaptačního procesu u K mohou být jednodušší toponyma: 2S 13,23 K *Balazor* – V *Baalhasor* – ČEP *Baal-chasór*; Joz 19,8 K *Balatber* – V *Balaath Beer Ramath* – ČEP *Baalat-beer*; 1Kr 15,20 K *Jon* – ČEP *Ijón*, *J Ijon* – BHS יִיּוֹן – VUL, M77 *Ahion*, Joz 19,42 K *Salbin* – H *Šaalabbin* – ČEP *Šaalabin* – J *Šaalbim* – M77, Vg *Selebin*. Jednodušší toponymum může být již v předchozích překladech: Ex 14,2 K *Fiarot* – V *Fihahiroth* – ČEP *Pi-chirot* – M77, PÁL *Fiarot*³⁰⁾.

8.3 Vývoj a změny hlásek toponym v češtině. Vokalismus. *Přehláska* ²á > ě ovlivnila výsledné znění v několika toponymech zakončených v Nsg. předlohy na *-ia* (*Syrie*, *Mezopotámie*, *Kappadocie*, *Libye*, *Lýdie*, *Samarie*). Formy nekontrahované se objevují vlivem psanosti předlohy podobně jako v případě formy *Maria*³¹⁾. *Přehláska* *u>i* je snad doložena, nejde-li o vliv grafiky, v Nu 33,13 O *Alis* – VUL, Vg, V *Alus* (lat. *l* bylo bližší českému měkkému)³²⁾. V překladech s apelativní sémantikou tlumočenou etymologicky českými slovy např. v 1S 23,28 O *skála Rozděljící*. Kontrakce je doložena u toponym zakončených v Nsg. předlohy *-ia*. V Gsg. měla tato toponyma tvar *-iae*, který dal po kontrakci diftong *ie*. Diftong dal po monoftongizaci *-i*³³⁾. Jde o vývoj obdobný jako u antroponyma *Maří*³⁴⁾. Příklad: O 1Kr 16,28 v *Samarí* – VUL *in Samaria*. Konsonantismus. Asibilace *r' > ř* je doložena v toponymu *Samaří*, v deklinaci např. *k Gomoře* (V). Ve stč. biblich konkuruje podoba *Samaří* (v *Samaří*) s mnohem častěji doloženým zněním *Samarí* (v *Samaří*), dále jsou doloženy podoby *Samaria* a řidší *Samarie*. U adjektiv je jednou doložena podoba s *-ř-*. Ve V převládá podoba *Samaří* a *Samařský*. V nových překladech převládá v ČEP a J (a také již v K) podoba *Samaří*, v H podoba *Šomeron* s variantami *Šemeron* a *Šamarajin* (ale Ezd 4,10

²⁹⁾ Geminace má funkci diferenciací vůči antroponymu *Alemet* v 1Pa.

³⁰⁾ VLAT uvádí var. *fiaroth*, kterou má pouze *Complutensis*. O má *Phiairoth*, což má také Ω^S. Tak se nepařížské různocnění dostalo až do Kralické bible.

³¹⁾ K. Komárek, o. c. v pozn. 16, s. 75.

³²⁾ Srov. J. Gebauer, Historická mluvnice jazyka českého: díl III: Tvarosloví I: Sklňování: s opravami a doplňky akademika Františka Ryšánka, Praha 1960, s. 79.

³³⁾ Srov. K. Komárek, o. c. v pozn. 16, s. 75.

³⁴⁾ Grafika zápisů je neprůkazná. Relativní počet graficky monoftongizovaných a nemonoftongizovaných podob uvádíme níže důsledně podle V. Kyase (ed.), Staročeská bible Drážďanská a Olomoucká. Kritické vydání nejstaršího českého překladu bible ze 14. století. III. Genesis – Esdráš, Praha 1988, příp. V. Kyase – V. Kyasové – J. Pečírkové (ed.), Staročeská bible Drážďanská a Olomoucká. Kritické vydání nejstaršího českého překladu bible ze 14. století. IV. Tobíáš-Sirachovec, Paderborn 1996. Nebylo možno prozkoumat grafiku O v původním textu. Údaje o monoftongizaci je třeba brát s tímto vědomím.

H v městě *Šameraiu*). Možný příklad asibilace *t' > c'*: Joz 12,21 O *Cenach* – Vg *Thenac*³⁵⁾.

Skupina *šk* místo *sk* je doložena u toponym *Damašek*, *Aškolon*, V má též *Neheleškol*³⁶⁾. V stč. biblickém textu jsou doloženy podoby *Damaskum*, *Damaškum*, *Damascen*, *Dameský*, *damaský*, *damaský*. Převládají podoby se *-š-*. Nominativní tvar je pak výsledkem analogie. V má dubletní adjektivum s rozšířeným kmenem podle latiny (*Damašský* – *Damascenský*). U toponyma *Aškalon* si konkurují podoby *Aškalon* – *Askalon*, K a V už mají pouze *-š-*. V uvádí v hesle 362 podobu *Neheleškol* – Vg *Nehelescol*, K *Nehel Eškol*.

Adaptace finály jako měkké souhlásky. Latinská toponyma končící na (nepárovou) souhlásku se adaptovala v době trvání měkkostní korelace souhlásek v češtině jako lexémy s měkkou finálou³⁷⁾. Projevuje se to v konkurenci měkkého a tvrdého deklinačního paradigmatu. Kromě antroponymických případů jako *Lazař*, *Abel* lze uvést toponyma: *Babylon'*, *Jeruzalém'*, *Jordán'*, *Betlém'*, *Esmon'*, *Esebon'* aj. Nejistý případ: Gn 10,19 C *do Adanie* – O, PÁL *Adame*, Vg *Adamam*. U eponyma Izrael zůstalo jo-kmenové paradigma petrifikováno dodnes.

Náhrada periferních nebo cizích fonémů domácími. Latinské *g* je nahrazeno českým *b* (*Robel*), *d* (*Darzim*), *z* (*Zarizim*), *j* (*Ejpt*), *k* (*Kalgala*), *ch* (*Sichelech*), *Ø* (*Ethei*). Latinské *f* má střídnic *b*, *p*, *s* a naopak existují doklady, kdy má český překlad střidnic *g* nebo *f* za jiné předlohy hlásky. Není vyloučeno, že některé staročeské střidnice byly obsaženy již v rukopisných předlohách nebo že v některých případech jde o vliv grafiky.

Změny slabičných poměrů. Kontrakcí byla ovlivněna toponyma, zakončená v předloze v Nsg. na postkonsonantické *-ia* (*Samaria*, *Mesopotamia*, *Syria*). Po monoftongizaci diftongu *-ie* vznikají podoby *Samaří* // *Samaří*, *Mezopotani*, *Syri*. Pozdější překlady se vracejí k víceslabičným podobám, např. 1Pa 19,6 K z *Mezopotamie*, podoba *Samaří* zůstává tradicí petrifikována. Podobu *Samaria* má V v jediném výskytu, a to 1Kr 16,28. U jmen *Syri* a *Mezopotani* převládají v O podoby nemonoftongizované, u toponyma *Samaří* / *Samaří* těsně podoby monoftongizované.

³⁵⁾ Bez znalosti přímých předloh jsou tyto doklady a závěry jen více nebo méně pravděpodobné. Doklady svědčí spíše o záměně těchto souhlásek, což podporuje i grafická podobnost v rukopisech.

³⁶⁾ K. Komárek odhaduje u formy toponyma *Damašek* a také *Samaří*, že vznikly v mluvené komunikaci. Viz K. Komárek, K místním jménům v Bibli drážďanské a olomoucké. In: P. Nejedlý – M. Vajdlová (eds.), Verba et historia: Igoru Němcovi k 80. narozeninám, Praha 2005, s. 177.

³⁷⁾ Srov. V. Vážný, Historická mluvnice česká II: Tvarosloví: I. část: Sklňování, 2. vyd., Praha 1970, s. 35.

Jindy kontrakce neměla morfonologický charakter: Nu 32,30 *O do země chanánské – VUL in terram Chanaan.*

Do změny slabičných poměrů spadá také odstraňování latinských koncovek, např. Joz *Azot* za *Azotus*; Týr za *Tyrus*. Ke změně slabičných poměrů dále dochází při přechodu od vulgátních k transkribovaným podobám, např. Dt 3,9 *O Serion* (K *Sarion*) – H, J *Sirjon*, ČEP *Sirjón*. Jindy slabika zaniká přepisem znění překladatelem, např. 1Kr 15,20 K *Jon* – ČEP *Ijón* – VUL, M77 *Ahion*. Ve staročeském překladě nejsou ojedinělé případy, kdy se změna slabičných poměrů děje vlivem grafiky, například záměnou *m ~ in* (*Machinas* za *Machmas*, *Animatha* za *Ammatha*), *im ~ un* (*Chim* za *Chun*), *n ~ u*, *o ~ c*, *ri ~ n*. K omitaci iniciálního vokálu došlo v Joz 18,26 O, B *A Minosa* – C *Aminosos* – Vg *et Aminosos*.

Změna hlásek v proudu řeči a její odraz v grafice. Asimilace znělosti. Doklady na neprovedení asimilace u znělé stě. souhlásky: O *Agsach* za VLAT var. *Acsach*; O *Mezphe* za Vg, VUL *Mesfé*. Doloženy jsou dále případy grafického záznamu regresivní asimilace: *Ezlon* z *Esglon*; *Phazga* za *Phasga*; *Capsael*, *Capseel* za *Cabseel*. Ve frekventovaném toponymu *Jeruzalém* se -z- udrželo dodnes³⁸⁾.

Pozoruhodná je tendence ke znělosti u K, která vyplývá z těchto příčin: (a) rozhodnutím převádět hebrejské *z* zněle jako *z*; hláska se v „běžně akademicky užívané sefardské výslovnosti“ vyslovuje jako české *c*...³⁹⁾; (b) jiné případy (bez srovnání s předlohami nelze s jistotou určit příčinu): K *Achzaf* – Vg *Achsaph*, VUL *Acsaph*, ČEP *akšáfský*; (c) vlivem české tradice nebo výslovnosti latinské předlohy, např. Dt 4,43 O, K *Bozor* – VUL, V *Bosor* – H, ČEP, J *Beser*; (d) přepisem souhlásky *n* jako *h*: 2Kr 14,25 K *Gethefer* – BHS גֵּתְהֵפֶר – V *Geth / kterěz jest v Ofer*.

Naopak H má někdy neznělou za předlohou znělou, např. Neh 7,28 H *Bet Asmavet* – BHS בֵּית אֲסַמַּוֶּתַּיִם, 1S 4,1 H *Eben Haeser* – BHS אֶבֶן הָעֵסֶר. Ojediněle je za neznělou znělá v ČEP a J: 1S 17,1 H *Efes Dammim*, ČEP *Efez-damím*, J *Efez-Dammim* – BHS אֶפֶס דָּמִיִּם.

Mnoho změn vyskytujících se ve staročeských toponymech je doloženo také ve středověké latině, je tedy možné, že staročeské znění obsahovala už přímá vulgátní předloha⁴⁰⁾.

Epenteze. -n- před *d* (*Melenda* za *Molada*), -mpn- (*Tampnim*, *Tampny* za *Tanim*), -tpt- (*Jetptael* za *Iephtahel*), -zdr- (*boha yzdrahelowa*⁴¹⁾ za *Deum Israhel*), -nt(h)r-

³⁸⁾ Výjimečně dochází k intervokální záměně znělé a neznělé: Joz 15,11 O *Jebuel* – L *Jepuel* (Vg *Iebneel*).

³⁹⁾ M. Prudký, K transkripci hebrejštiny, Teologická reflexe 1, 1995, s. 69 – 70. Souhláskou *c* přepisuje Nová Bible kralická.

⁴⁰⁾ Srov. P. Stotz, o. c. v pozn. 6. V následujících srovnáních se uvádí nejbližší zjištělé znění, nikoli nutně přímá předloha.

(*Centhron* za *Cetron*), -mbr-: je již v předloze (*Mambre*). Epentetické -e-: *Elemelech* za *Elmelech*, v českých slovech např. *moře Červené* – *moře červené*.

Synkopa: *bohóm spharnanským* za *Sepharvaim*, *Maseroth* za *Maserephoth*.

Kontrakce: *e(h)e > e*, *é* (*Bersabe* za *Bersabee*)⁴²⁾; *aa > a* (*Gaba* za *Gabaa*), *ai > a* (*Edram* za *Edraim*), *aa > á* (*do země chanánské* za *in terram Chanaan*)⁴³⁾.

Metateze: *synóv...Betheroých* za *Beroth*; *Bethelga* za *Bethagla*; *Chiselech* za *Sicelech* (Vg *Siceleg*). Srov. přesmyk *Meezab* za *Mezaab*.

Asimilace: *Ollolam* za *Odullam* (distanční asimilace), *Niviven* za *Niveven*.

Disimilace: *Azor* za *Aroer*.

Záměna bilabiál: *Lomna* za *Lobna*.

Disimilace artikulačního místa: *Eskoal* za *Estoal*.

Asimilace artikulačního místa: *Bazthat* za *Bascath*.

?Vokálnícká harmonie: *Gadara*, *Gadora* za *Gador*; *Abamach*, *Abamath*, *Obamoth* za *Abamothbaal*.

Záměna hlásek *r ~ l ~ m ~ n*: *Haimon* za *Hailon*; *moabský* za *Roab*; *Raphidin* za *Raphidim*; *Bethsemen* za *Bethsemel*.

Proteze, odstranění iniciálního *h*-, *j*-: *Jesebon* za *Hesebon*; *Ebal* za *Hebal*; *Azer* za *Jazer*; *Helinodach* za *Elmodad*. Příklad přeskupení hlásek (typ *hai- ~ ahi-*): *Hailath* za *Ahilath*.

Hiát a jeho odstranění: *Zoeloth* za *Zoheleth*.

Jiná chybějící iniciála: *Aspha* za *Maspha*; *Enach* za *Thenac*; srov. *Nophel* za *Ophel*.

Kapitola 9: Morfologie starozákonních toponym

České překlady stojí při transferu předlohy toponymie před několika závažnými problémy, postoj k nimž se odráží v obrazu morfoloického systému produkovaném toponymickými jednotkami cílového jazyka. Rozdílly ve znění jednotek mezi vulgátními předlohami a předlohami v originále jsou značné a vyplývají z nich odlišné okruhy problémů. Společným jmenovatelem je úkol úspěšně včlenit toponymum do produktivních paradigmat morfoloického systému češtiny. Speciální problémy vyvstávají při změně jazykového typu, totiž z introflexivních semitských jazyků do flexivní češtiny.

Ve staročeském překladu jsou zřetelné stopy procesu dekompozice deklinačního tvaru toponyma a jeho složité včleňování do české flexe. Na morfoloický systém měly dopad změny morfonologické.

⁴¹⁾ Viz J. Gebauer, Slovník staročeský. Díl I (A – D), 2. vyd., Praha 1970, s. 585.

⁴²⁾ Nejde-li o *é* v grafice nerozlišené.

⁴³⁾ Opačné případy mohou značit vokalickou délku: *aa < a* (Gn 16,14 O *Baraad* – VUL, Vg *Barad*), *oo < o* (2S 21,19 O *Goob* – VUL *Gob*).

Kromě vnitřních podmínek ovlivnily morfologii biblických toponym také podmínky vnější, mezi nimi médium zprostředkování, totiž psanost předlohy a mluvenost v pastorační a jiné reprodukci. Psanost vysvětlí tvary latinské deklinace v českém textu a případy mylné dekompozice předlohy. Vedle ovlivnění znění mluveností jsou doloženy i případy, kdy vliv psané podoby převládl nad podobou vyvinuvší se v mluvenosti, např. *Syří – Syrie*⁴⁴⁾. Jinou vnější podmínkou je předloha. Výběrem předlohy z původních jazyků dochází k přestrukturování deklinačních typů toponym. Konkurenční tendence se manifestují také v oblasti deexonymických adjektiv, která je součástí slovtvorby.

9.1 Morfonologie starozákonních toponym. a) Progresivnost tvrdých paradigmat. Cizí slova zakončená na souhlásky *-s*, *-n*, *-r*, *-l*, *-m*, *-z* se v době trvání měkkosti korelace adaptovala jako měkká⁴⁵⁾. V pozdějším vývoji přecházela k tvrdým paradigmatům.

Koncové *-s*. Nejistý doklad na změkčení předlohového koncového *-s* je v Ezd 2,30 *O synův Meišových* – VLAT var. *Meis*. Doklad je problematizován kontextem.

Koncové *-n*. Patří sem toponyma *Babylon*, *Bázan*, *Esebon*, *Liban*, *Jordán*, *Sion*, *Hebron* ad. K. Komárek si u Kyasovy kritické edice povšiml, že genitivy psané v rukopise bibli *-ie/-ye*, jejichž grafika „znamenala krátké *-ě*, nebo dlouhé *-ie*... jsou [v Kyasově edici]...transkribovány s dlouhým *-ie*, tedy jako tvary *ia*-kmenového feminina Babylonie.“⁴⁶⁾

Průkazné jsou u toponyma *Babylon* tedy genitivní doklady transkribované *-ie*, kde VUL nemá podklad *Babylonia*. Takových dokladů, jinak řečeno dokladů na znění Nsg. *Babyloň*, je ve zkoumaném SZ deset, např. 1Pa 9,1 L *do Babylonie* (O, C *do Babylona*) – VUL *in Babylone*. V Ezd 7,9 (O, L *z Babylonie* – VUL *de Babylone* – C *Babylona*) klade Kyas v edici před C *m* jako „*misto*“; nemusí to být správný výklad, pravděpodobněji jde o Gsg. *-ě*. Měkkým skloňováním lze vysvětlit všechny výše uvedené výskyty genitivu psaného v edici *-ie*, protože VUL má genitiv *Babyloniae* jen v Da 3,12 jako jedinou doloženou formu paradigmatu *Babylonia* v protokanonických knihách SZ⁴⁷⁾. Důležitá je u genitivních forem *Babylonie* v kritické edici dále ta okolnost, že se vyskytují pouze v 2Pa a Ezd, jejichž překladatelé patřili podle Kyasova rozboru apelativních lexemů k první překladatelské skupině, která užívá starších

⁴⁴⁾ Srov. v antroponymii K. Komárek, o. c. v pozn. 16, s. 69 a 83.

⁴⁵⁾ Srov. J. Gebauer, o. c. v pozn. 32, s. 81 – 82.

⁴⁶⁾ K. Komárek, o. c. v pozn. 36, s. 177.

⁴⁷⁾ Ve zkoumaném rozsahu SZ je doložen jen jeden na první pohled problematický doklad: Ezd 6,1 O, L *v Babylonii* (Kyas v aparátu: „*m*. v Babylone C“) – VUL *in Babylone*. Spíše tu je třeba pomýšlet na znění *v Babyloni* než na latinské paradigma s Nsg. *Babylonia*, podle něhož bychom čekali ablativ *in Babylonia*.

lexikálních jednotek⁴⁸⁾. Vyhýbá-li se Kyas⁴⁹⁾ výslovně označení první překladatelské skupiny jako starší, morfologickými tvary se tomuto hodnoticému adjektivu překladatel(é) Pa a Ezd blíží.

Dalšími doklady na měkké skloňování jsou: *v Eseboni*, *v Gabaoni*, *v Esmoni*, *z Esmonie*, *podle Jordáně*.

Koncové *-m*. Je doloženo u frekventovaných toponym *Betlém* a *Jeruzalém*. Ani u jednoho z nich však není doložen v O genitiv *jo*-kmenů. Jinak je tomu v žaltáři D, který obsahuje tři doklady: Ž 68,30.102,22.125,2 *w geruzalemi*. V Kaz najdeme v D další čtyři doklady (Kaz 1,12.16.2,7.9). Poměr měkkých a tvrdých dokladů v D v Lsg. je 7:2. Všechny *jo*-kmenové tvary jsou v částech, jejichž překlad je připisován první překladatelské skupině.

Koncové *-r*. ?Gn 26,26 O, L, PÁL *z Gerarie* (C *z Gerari*) – VUL *de Geraris*.

Koncové *-l*. Je doloženo mimo jiné v toponymu *Karmel* a eponymu *Izrael*; ostatní toponyma na *-el* jsou ve starších překladech, tedy O, K a V, neskloňná nebo jen v Nsg⁵⁰⁾. U toponyma *Karmel* je zaznamenáno kolísání mezi *o*-kmeny a *jo*-kmeny.

ČEP a J skloňují *Karmel*, *Bét-el*, *Bétúel* ad. podle paradigmatu vzorového slova hrad. U symbolického jména *Ariel* má K skloňování podle *jo*-kmenů, ČEP má Gsg. *-a*. U eponyma *Izrael* se *jo*-kmenové skloňování petrifikovalo. Skloňování s Gsg. *-a* zavedli jako pokus Balabán a Dejmalová⁵¹⁾.

Můžeme shrnout, že všechny morfologické doklady *jo*-kmenového skloňování (s výjimkou Gsg. *do Karmele* v 1S 25,40; měkké skloňování u substantiv na *-el* se však udrželo do pozdější doby, a není tudíž relevantní) pocházejí v O z knih, jejichž překlad je dílem první překladatelské skupiny. Svědčí to podle našeho názoru o příslušnosti těchto překladatelů ke starší generaci.

b) Latinská toponyma zakončená v Nsg. *-ia*. Vývoj adaptace těchto vulgátních podob byl zasažen kontrakcí a monoftongizací diftongu, takže máme doloženy podoby *Syří*, *Mezopotaní*, *Samaří*. Vlivem předlohové grafiky konkurují podobám kontrahovaným (a monoftongizovaným) formy nekontrahované.

U toponyma *Samaří* těsně převládají v O podoby monoftongizované: *Samari* 29 (a navíc přidáno 2Kr 17,24 O *v Samari*) – *Samarie* 20 – *Samaří* 2 – *Samaria* 9. Hláška *-ř* je tu v O doložena pouze dvakrát, v L navíc ve 2Kr 23,19. V podobách adjektivních se

⁴⁸⁾ V. Kyas, o. c. v pozn. 3, s. 56.

⁴⁹⁾ V. Kyas, o. c. v pozn. 3, s. 56. Srov. však V. Kyas, Problém českých překladů Milíčových, Listy filologické 106, 1983, s. 84.

⁵⁰⁾ V případě Nu 33,24 O *do Arcela* jde o porušené znění a není jisté, že jde o deklinovaný tvar.

⁵¹⁾ M. Balabán – K. Dejmalová, Písně pro cesty vzhůru. In: M. Balabán – K. Dejmalová, o. c. v pozn. 16, s. 50.

samařský vyskytuje pouze jednou, jinak jsou doloženy podoby s *-r-*, podobně jako je doložena nepřítomnost alternace v adjektivu *jerichský*. Podoba *Syri* je doložena dvakrát, podoba *Mezopotani* třikrát. Převládají podoby nemonoftongizované.

c) Tendence k unifikaci deklinačního kmene (Lsg.). Z případových studií na Lsg. u toponym *Egypt* a *Babylón* je vidět zřetelný nástup forem s unifikovaným kmenem. U J převládají zcela, naopak u O jsou doloženy pouze formy s alternací. I v tomto vývoji lze vidět pronikání analytičnosti do flektivního typu češtiny. Překvapivá je vysoká frekvence forem s alternací u ČEP, který se k tomuto typu přiklání, jak vidíme i u *Egypta*. V J vzniká nepříliš závažná diskrepance, protože u toponyma *Egypt* volí zásadně lokál s alternací, u toponyma *Babylon* zásadně bez alternace. K – a také V – u *Babylona* diferencuje o *Babylonu* – v *Babyloně*, zatímco u *Egypta* tato diferenciace u K není důsledná.

9.2 Vliv vulgárních podob. Včleňování toponyma do českého morfologického systému bylo postupné a komplikované. Ve všech zde zkoumaných starších překladech (D, O, L, K, V) převažuje nesklonnost toponyma, jeho citátové užití. Podmínkou zavedení flexe je zde dostatečná známost toponyma. Proto se zřejmě nesklonují ani ta toponyma, která by se do české deklinace mohla pohodlně začlenit. Přesto se tato tendence neuplatňuje vždy.

Některé potíže způsobuje již vulgární předloha, kde je část toponym skloňovaných a část ponechána v nesklonném tvaru. U českého překladatele může docházet k mylné dekompozici, např. v 1Pa 5,8 O *do Adnebo*; – Vg *ad Nebo*; Ž 78,12 O *v zemi...kampotanské* – D *na poli taneyfkem* – VUL, Vg *in campo Taneos*. Překladatel mylně interpretoval předlohu v 1S 13,5: O *vzvedli praky* – Kyas má v aparátu, že „překladatel četl *machinas* místo *in Machmas*.“ Apelativní čtení mohlo být obsaženo už v předloze, např. Neh 6,2 O *na jednom poli* – VUL *in campo Ono*, VLAT var. *uno*.

Dobře fungující prostředek začleňování do české flexe zvolili staročeští překladatelé, když často doplnili apelativum před proprium. Dosáhli nejen větší srozumitelnosti textu, ale i ústrojného začlenění toponyma ponechaného v nesklonném tvaru do české věty pomocí nominativu jmenovacího. Zároveň signalizují recipientovi (a opisovači) bezprostředně následující, většinou méně obvyklé proprium.

Další typ začlenění v l. redakci představují překlady toponyma adjektivem, a to buď posesivním, čímž ovšem dochází také k potenciálnímu přesunu do antroponymie, nebo relačním typu *bazanský* od *Bazan*: v *Jeruzalémském městě za in Jerusalem*; *zjímav syrskou zemi za capta Syria*. Průnik toponymické a antroponymické sféry vzniká také v případě, kdy je genitivní řetězec převeden nesklonnými lexémy, takže ze

spojení podle smyslu *král Dabiru* se stává *král Dabir*, např. v K Joz 12,13. Proti tomu působí tendence překládat tyto kontexty relačními adjektivy, např. *král debírský*⁵².

V překladech vycházejících z vulgární předlohy se vyskytují některé morfologické tvary předlohy. Častěji se tak děje ve stč. překladu, ale ojediněle i ve V (2Pa 8,4). Existují i případy, kdy má VUL morfologické znění hebrejské, např. 2S 2,9 VUL, Vg *super Gessuri*, a řecké, např. *Joppen, Eufraten, Nineven*.

Příznivým předpokladem pro zachování latinských koncovek v českém překladě je umístění skloňovaného toponyma ve výčtu. Podmínkou pro proniknutí jiných latinských tvarů než nominativu je dále sklonnost předlohového toponyma. Oproti D je v O a L někdy deklinační tvar počestěn⁵³. Příklady:

-os: Gn 2,14 O *proti Asyron neb Asyrios* – VUL, Vg *contra Assyrios*; V *proti Assyrykým*;

-um: 1S 5,1 O *do (toho města) Azotum* – VUL *in Azotum*;

-ae: Dt 3,27 O *na vrch Phazge* – VUL *ascende cacumen Phasgae*;

-am: Joz 10,41 O *do Gazam* – VUL *a Cadesbarne usque Gazam*; Ž 108,10 O *v Idumeam* – Vg *in Idumaeam*;

-i: 2Kr 4,25 O *na tu horu Karmeli* – VUL *in montem Carmeli*.

-us: Pís 7,6 O *Karmelus*, D *karmeluff* – VUL *Carmelus*.

Ve staročeském překladě je zaznamenána také restituce latinského zakončení v Nsg., i když tvar toponyma ve VUL je v pádu jiném: 1S 5,5 O *v (tom městě) Azotum* – VUL *in Azoto*; Ž 106,7 O *Ejiptus* (Nsg.) – Vg *in Aegypto*. Někdy je sice odstraněna deklinační koncovka latinského znění, ale po převedení do Nsg. je toponymum ponecháno jako nesklonné.

Doklad na odstraňování latinského zakončení: -us > -Ø: Joz 15,47 O *Azot* (Nsg.) – VUL, Vg *Azotus*. Jindy je latinská podoba v pozdějších překladech nahrazena formou českou, srov. 2Kr 25,4 O, L *Chaldei* (Npl.) – B *Kaldejští*.

Je doložen také případ, kdy je ve V morfologický tvar řecký převeden na Nsg. řecké třetí deklinace: Ž 78,12 V *Tanis* – VUL, Vg *in campo Taneos* – LXX *ἐν πεδίῳ Τάνεως*; Nepřeveden je v Iz 19,13 V *knížata Memfeos* – Vg *principes Mempheos* – LXX *ἄρχοντες Μέμφεως*.

Závažnější případy grécismů ve VUL jsou reprezentovány toponymy *Eufrates* a *Joppe*, která se obě vyskytují také v NZ. Ve VUL se *Joppe*/-s/-n vyskytuje v rozsahu zkoumaných knih čtyřikrát, s koncovkami rozkolísanými. Stč. překlady lze vysvětlit podle předloh až na 2Pa 2,16. U K se rozlišují přímé pády (*Joppen*) a nepřímé (*Joppe*),

⁵² Srov. H. Koukalová, Osobní jména ve staročeských překladech bible, *Acta onomastica* 43, 2002, s. 90.

⁵³ V. Kyas, o. c. v pozn. 3, s. 21.

u V se užívají promiscue: 2Pa 2,16 *do Joppe* – Jon 1,3 *do Joppen*. H, ČEP a J užívají znění *Jafo*, *Jafa*, *Jaffa*, *jafský*; jen H má v 2Pa 2,16 *do Joppe*.

Podoby *Eufrates/-en* jsou ve zkoumaném rozsahu ve VUL distribuovány tak, že -es je v Nsg. a v ostatních pádech je -en, ve stč. překladě je distribuce narušena, ve V přibývá navíc kolísání grafiky a kvantity: *Eufrátes*, *Eufráten*, *Euffrates*, *Euffrátes*, *Euffraten*, *Euffráten*. K rozlišuje přímé (*Eufrates*) a nepřímé pády (*Eufraten*), ovšem nedůsledně⁵⁴). H, ČEP a J uvádějí znění *Euftrat*.

V Gn 2,14 O, L čteme grécismus *proti Asyron neb Asyrios*⁵⁵), zatímco C a PÁL mají pouze *proti Asyróm* – VUL, Vg *contra Assyrios*.

Některé názvy řeckých měst jsou v novějších překladech nahrazeny vžitou podobou, např. *Théby* za *No*, *Memfis* za *Nof*. Ve starších překladech a v H jsou doloženy případy nominativu-vokativu.

9.3 Morfologická a slovtvorná konkurence toponymických znění. V českých překladech sledujeme odlišnou distribuci konkurenčních morfologických prostředků k vyjádření předlohového toponyma. Nejčastějšími konkurenty jsou substantiva a adjektiva, přechod mezi nimiž tvoří substantivizovaná adjektiva. Konkuruji si však i různé derivační prostředky v těchto skupinách, například u substantiv toponymum podle předlohy (*Bétel*), sufix -sko (*Edómsko*), prefixálně-sufixální podoba (*Zajordáni*), gentilicium (*Edenita*), antroponymum; mezi gentilicii a toponymy podle předlohy stojí eponyma (*bil Moába*). Variantnost morfologických a slovtvorných překladů může přispět k stylistické bohatosti výsledného textu. Volba mezi nimi pak ovlivní charakter nominálního subsystému překladu. Příklad diference: 2S 21,19 O *syn Lesák*, *postavcový betlémský* – K *syn Járe Oregim Betlémský* – V *syn Saltus krumpýř Bethlemský* – H *Jaeri z Betlechema* – ČEP *Jaere Oregim Betlémský* – J *Jairův syn Elchanan z Betléma*.

Případová studie zkoumala převod hebrejského podkladu עִירָא ve zkoumaných překladech. Z rozboru je patrná relativní tendence V, H a J k substantivnímu překladu a naopak O, K a ČEP k překladu adjektivnímu. V O, K a V dochází vlivem předloh ke konkurenci podoby *Edom* a jejich derivátů a *Idumea* a jejich derivátů. K se zřejmě vlivem LXX přiklání výrazně k podobě *Idumea* a jejich derivátů. Největší spektrum derivátů od *Idumea* nabízí O, kde adjektivní podoba zřejmě teprve krystalizovala. U stč. bible je dvakrát doložen tvar posesivního adjektiva. Konkurence panuje u derivovaného substantiva označujícího obyvatele: podobu *Edómece* preferuje ČEP, podobu *Edomita* J, u H je nejfrekventovanější podoba *Edoman*, doložena je však také

⁵⁴) Srov. M. Bič – J. B. Souček (eds.), *Biblická konkordance I – III*, Praha 1961 – 1967, s. 409.

⁵⁵) Nejde-li o zkomolení tvaru *Asyróm*.

podoba *Edomita*. U H je dále důležitý překlad *Edomsko*, sufix -sko používá také v lexémech *Aššursko*, *Bašansko*, *Galilejsko*, *Galaadsko*, *Medsko*, *Samařsko*, *Judsko*, *Babelsko*, *Pelištsko*.

9.4 Konkurence Gsg. -a // -u. Z rozboru je patrný ústup Gsg. -a a progresivnost Gsg. -u. Souvisí to s morfologickým vývojem češtiny. Poměr Gsg. -a : Gsg. -u se zmírňuje u V, všechny moderní zkoumané překlady mají Gsg. -u. Někdy si v O konkurují podoba s Gsg. -a, Gsg. -u a nesklonná forma.

9.5 Paradigmatické transpozice a transpozice kategorie rodu. Při přechodu od vulgátních a tradičních podob k podobám transkribovaným dochází ke změnám paradigmatu a může docházet také k transpozici kategorie rodu. Příklady vybíráme z V a ČEP jako reprezentantů vlivu vulgátních podob a podob transkribovaných. Vyskytují se také případy, kdy toponymum zůstává nesklonné: -o > -ó (V *Mello* – ČEP *Miló*), -e > -é (*Chalanne* – *Kalné*, *Chene* – *Kané*, *Sene* – *Sené*), -i > -í (*Cháli* – *Chalí*).

Ojedinele je paradigmatická transpozice doložena u toponym stejného podkladu v jednom překladu, jde o intralexémovou transpozici kategorie rodu (*Asmon* – *Asmona*, *Chavila* – *Chavillah* /Gsg. -u/). Intertranslační paradigmatická transpozice a transpozice kategorie rodu je doložena např. v *Choršahu* – v *Chorši* – v *Chorše*; z *Netofahu* – z *Netofy*, do *Gudgodu* – do *Gudgody*. Diferenční funkci má transpozice rodu v Sd 4,6 ČEP *neštalijská Kedeš* – Joz 20,7 ČEP *oddělil jako svatý Kedeš v Galileji*. V J je doloženo rozdílné skloňování toponym zakončených na -ea (ze *Sorey*, *Galileje*). ČEP tu má vždy genitivu -je.

Specifikace rodu posesivním adjektivem v O: *Lezan Danova* (Nsg.), v *Syrum Roabově*. Také K užívá nesklonné toponymum a sklonné adjektivum, např. z *Pádan Syrské*; *Ar Moábské* (Vsg.), v *Haroset pohanském*, do *Masfa Moábského*, *Kir Moábské*, *Jazar Galádské*. Neočekávaný rod se objevuje např. v Ž 105,38 D *radowala fie egipt*; Sf 2,5 V *Gáza zkaženo bude*; Sf 2,5 V *Akkaron vykořeněno bude*. Transpozice rodu se někdy odehrává v adaptačním vývoji toponyma: *Samaria* (f.) – *Samaří* (n.)⁵⁶), *Damascum* (n.) – *Damašek* (m.).

Exemplifikovány a popsány jsou tyto transpozice: -s > -š (typ *Alus* – *Aluš*), -ai > -ei // -ei // -ej (typ *Edrai* > *Edrei*), -ee(é), -ae > -a (typ *Bersabé* – *Beer-šeba*), -ia > -ja (typ *Anania* – *Ananja*), -e > -ach (typ *Bete* – *Betach*); též -oe > -ach, -ue > -ach), -a > -ach (typ *Hala* – *Chalach*); též -ua > -ach, -oa > -ach, -aa > -ach), -ai > -ea // -ej (typ *Betberai* > *Bét-birea* // -ej), -ai > -aj (typ *Ulai* – *Úlaj*), -Ø > -aj (typ *Beroth* – *Berótaj*), -aa > -ea (typ *Gabaa* – *Gibea*), -aa > -a (typ *Karkaa* – *Karka*), -aa > -eha (typ *Jegbaa* – *Jogbeha*), -o(e) > -óa (typ *Gelboe* – *Gilbóa*); též -ua > -óa), -e > -a (typ *Joppe* – *Jafa*), -a > -kons. (typ *Galgala* – *Gilgál*), -oatha > -oa (typ *Goatha* – *Goa*),

⁵⁶) Upozorňuje též K. Komárek, o. c. v pozn. 36, s. 177.

-ie > -ja (typ *Chasfie – Kasifja*), -e > -kons. (typ *Nobe – Nób*, podtyp *Ramesse – Rameses*), -e > -ea (typ *Kádesbarne – Kádeš-barnea*), -a > -i (typ *ves Emona – Kefar-amóni*), -ie > -e (typ *Jabnie – Jabne*).

9.6 Konkurence slovtvorných prostředků u deexonymických adjektiv. U předloh s dominantní vulgární předlohou mívají detoponymická adjektiva prodloužený kmen, např. *Ninive – ninivitský*. Zvláště ve starších překladech O a V se projevuje konkurence mezi různými prostředky, velkou slovtvornou variabilitu pozorujeme však i u H. U toponyma *Damašek* jsou v H doložena tato deexonymická adjektiva: *dammgský, damašský, dammesský, dammeský*. Je patrné, že O podobu adjektiva teprve hledala, na druhé straně se pokoušel nově adjektivum utvořit H, jinak dominuje podoba *damašský*, u K, ČEP a J zcela. Poněkud neobratná deexonymická adjektiva vytváří v některých případech H: *tirsaský* (ČEP *tírský*), *afekský* (ČEP *afekský*). U deexonym se volbou překládat z dominantní předlohy psané v původních jazycích odstraňuje rozšíření kmene.

Kapitola 10: Syntax starozákonních toponym

a) Typ *pohoří Chermónské – hora Hermon*. Adjektivní podoby volí ve spojení apelativa a propria především moderní překlady, tedy H, ČEP a J. V H a J nejsou ovšem tak četné, proti působí jejich celková tendence k substantivnosti. Jde u nich zároveň o překlad spojení *status constructus a status absolutus*, protože překládají z dominantní hebrejské předlohy (v případě J přes francouzštinu). U O a V je v předloze *Chanaan*, překlady tedy adjektivním překladem spojení *terra Chanaan* zčešťují, podobně jako *urbs Hierusalem* bývá ve starších překladech někdy přeloženo jako *město jeruzalémské*.

Tendenci překládat předlohové spojení *status constructus – status absolutus* adjektivním překladem propria zaznamenáváme především u ČEP: 1S 30,9 K *ku potoku Bezor*, V *k potoku Besor*, H *k řece Besoru*, ČEP *Besorský úval*, J *k potoku Besor* – BHS má se slučovacím akcentem: *עַרְוֵי הַבְּשׂוֹר*.

V ČEP tak vznikají toponymické jednotky jako *Gaašské úvaly, Jerišská pláň, Jerišské pustiny, Jerišské vody, Libanónská planina, Libanónské pohoří, Sinská poušť, Páranská poušť, Diblatská poušť, Libanónské pohoří, Amálecké pohoří, Bételské pohoří, Gileádské pohoří*. Vyznačení propriálnosti velkým písmenem není vždy důsledné: *na tekójskou poušť; v judském pohoří // v pohoří Judském*.

b) Nominativu jmenovací – skloňovaná podoba. V moderních překladech, tj. v H, ČEP a J, pozorujeme, že vedle nominativu jmenovacího se vyskytují případy, kdy apelativum i proprium jsou skloňovány, například Iz 37,13 ČEP *král města Sefarvajimu*. Užití nominativu jmenovacího souvisí jistě s citátovým užitím, ale výjimečně se vyskytnou případy, kdy je toponymum skloňováno, i ve starších překladech. Tendenci skloňovat apelativum i proprium vykazuje poměrně výrazně ČEP.

c) Slovosled (*do Jeruzaléma města – do města Jeruzaléma*). Ve starších překladech (O, K, V) jsou nepoččetně doloženy případy sekvence proprium – specifikuující apelativum (*do Chanaan země, od Adam města*). Je zřejmé, že v některých případech se tak děje vlivem latiny. Slovosled není zcela ustálen ani v moderních překladech, např. ČEP má pořadí *země kenaánská* dvacetkrát (snad také vlivem K) – *kenaánská země* dvaadvacetkrát, J má však pouze sekvenci *kanaánská (-aa-) země*. Na propriu *Rudé moře* jsme ilustrovali rozdíl mezi staršími a moderními překlady.

d) Konkurence typu Ar Moabské – Ar Moabský – Ar Moabských – Ar Moab. U tohoto typu vystupuje opět relativní tendence ČEP k adjektivnímu překladu a tendence H k překladu substantivnímu. V ČEP najdeme překlady *Ar Moábský, Kir Moábský, Mispa Moábská, Mispa gileádská, Kaldejský Ur, Betlém efratský, Danovský tábor*, zatímco v H jsou doložena spojení *Ar Moab, Kir Moab, Ur Kasdim, Mechane-Dan, Machane Dan*. Spektrum překladů nabízí J, která má *Ar Moab, Astarotkarnaim*, ale také *chaldejský Ur* nebo *Danův tábor*. U O, K a V je v panoramatu znění zastoupen typ *Ar Moábských*, nejčastěji u K (*Ar Moábských, Astarot Karnaimských, Ur Kaldejských*) a V. Tento typ ukazuje na vliv vulgární předlohy, která má *Ar Moabitarum, Ur Chaldehyorum*⁵⁷⁾, ale jen *Astharothcarnaim*. V O, V a J se vyskytují překlady s posesivním adjektivem (*Ar Moabův*). Nutno dodat, že ne všechny jednotky zahrnuté do těchto spojení považuje WTMM vždy za toponyma.

Kapitola 11 podává tři případové studie s pokusem o synchronní i diachronní analýzu a kritiku českých převodů toponyma.

[P.r.: Tato stať svou výjimečnou teoretickou úrovní i způsobem analýzy propriálního materiálu vysoce převyšuje běžné diplomové práce a snese srovnání s příspěvky otiskovanými v rubrice Stati. Autorovi se podařilo přinést významný příspěvek ke studiu biblických vlastních jmen. – M. H.]

Seznam zkratk

B = Bible boskovická; cit. dle Kyas (1988), V. Kyas – V. Kyasová – J. Pečirková (1996).

BHS = Elliger, K. – Kittel, R. (eds.), *Biblia Hebraica Stuttgartensia*. 4., upr. vyd., Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1990. Citováno podle BibleWorks 5.0.020w.

C = Starý zákon Cardův; cit. dle Kyas, V. (1988).

ČEP = Český ekumenický překlad: Písmo svaté Starého i Nového Zákona podle ekumenického vydání z r. 1985. Cit. dle Theophilos 3.1.4 a BibleWorks 5.0.020w. Překladatelskou kurzívu, kterou Theophilos neodlišuje, odlišují podle tištěné verze, třetí, dopl. a přepr. vyd., Praha 1987.

D = Bible drážďanská; cit. dle Kyas, V. (1988), Kyas, V. – Kyasová, V. – Pečirková, J. (1996).

⁵⁷⁾ Stejně má i T-J.

- H = Hegerův překlad SZ = Kotalík, F. – Merell, J. (vyd.) Písmo svaté Starého zákona. Praha, Česká katolická Charita v Ústředním církevním nakladatelství, 1955 – 1958.
- J = Jeruzalémská bible – cit. dle Theophilos 3.1.4: betaverze J.
- K = Bible kralická: Bible svatá aneb všechna písmena Starého i Nového zákona podle posledního vydání Kralického z roku 1613. Cit. dle Theophilos 3.1.4.
- L = Bible litoměřicko-třeboňská; cit. dle Kyas, V. (1988), Kyas, V. – Kyasová, V. – Pečírková, J. (1996).
- LXX = Rahlfs, A. (ed.), Septuaginta. 9. vyd. Stuttgart: Württembergische Bibelanstalt a Deutsche Bibelgesellschaft, 1971. Cit. dle BibleWorks 5.0.020w.
- M77 = Melantrichova bible z roku 1577 = Biblí Česká to jest všecka Svatá Písma obojího Starého i Nového zákona opět v nově vydaná a Vytisťená v Starém Městě Pražském práci a Nákladem Jiřího Melantricha z Aventýnu. Léta MDLXXVII.
- O = Bible olomoucká; cit. dle Kyas, V. (1988), Kyas, V. – Kyasová, V. – Pečírková, J. (1996).
- PÁL = Muzejní Pentateuch Pálffyovský; cit. dle Kyas, V. (1988), Kyas, V. – Kyasová, V. – Pečírková, J. (1996).
- STRONG = The Abridged (Strong's) BDB Hebrew Lexicon. Cit. dle BibleWorks 5.0.020w.
- SZ = Starý zákon.
- T-J = Testamenti Veteris. Biblia sacra, sive Libri canonici priscæ Judæorum ecclesiæ a Deo traditi, Latini recens ex Hebræo facti, brevibusq; Scholiis illustrati ab Immanuele Tremellio, & Francisco Junio. Accesserunt libri qui vulgo dicuntur Apocryphi, Latine redditi, & Notis quibusdam aucti à Francisco Junio. Multò omnes quàm antè emendatiùs & aucti locis innumeris: quibus etiam adjunximus Novi Testamenti libros ex sermone Syro ab eodem Tremellio, & ex Greco à Theodoro Beza in Latinum versos, Notisq; itidem illustratos. Tertia cura Francisci Junii. Cum Indice ad Notes V. T. triplici; Hebr. Græco & Latino. Hanoviae: Typis Wechelianis, apud Claudium Marnium, & hæredes Joannis Aubrii, MDCII.
- V = Bible svatováclavská = Prorokové a Knihy Machabejský... (1712); Bible Česká, to jest: Svaté Písmo, podlé Starožitného, a Obecného Latinského, od všeobecné Církve Svaté Římské potvrzeného a užívaného Přeložení... (1715). 1. vyd. Praha.
- Vg = Biblia Sacra Juxta Vulgatam Clementinam Divisionibus, Summariis et Concordantiis Ornata. Romae – Tornaci – Parisiis: Desclée et Socii, 1956.
- VLAT = Biblia Sacra iuxta latinam vulgatam versionem ad codicum fidem iussu Pii PP. XI cura et studio monachorum sancti Benedicti commissionis pontificiae a Pio PP. X institutae sodalium preaside Aidano Gasquet S. R. E. Cardinale edita. Řím: Typis Polyglottis Vaticanis, 1926 a násł.
- VUL = WEBER, R., et al. (eds.) Biblia Sacra iuxta Vulgatam Versionem. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1983. Citováno dle BibleWorks 5.0.020w.
- WTMM = Westminster Theological Seminary. Groves-Wheeler Westminster Morphology and Lemma Database. Release 3.5. Viz BibleWorks 5.0.020w.

Zkratky biblických knih

- Gn = Genesis, Ex = Exodus, Nu = Numeri, Dt = Deuteronomium, Joz = Jozue, Sd = Soudci, 1S = První Samuelova, 2S = Druhá Samuelova, 1Kr = První Královská, 2Kr = Druhá Královská, 1Pa = První Paralipomenon, 2Pa = Druhá Paralipomenon, Ezd = Ezdráš, Neh = Nehemjáš, Jb = Jób, Ž = Žalmy, Kaz = Kazatel, Pis = Píseň písní, Iz = Izajáš, Jr = Jeremjáš, Ez = Ezechiel, Da = Daniel, Oz = Ozeáš, Jon = Jonáš, Mi = Micheáš, Sf = Sofonjáš

Seznam literatury uváděné v textu

- BibleWorks 5.0.020w. [CD-ROM] Programmed by Michael S. Bushell and Michael D. Tan. 2001⁵⁸⁾.
- Kyas, V. – Kyasová, V. – Pečírková, J. (vyd.), Staročeská bible Drážďanská a Olomoucká: kritické vydání nejstaršího českého překladu bible ze 14. století: IV: Tobíáš-Sirachovec. Paderborn: Ferdinand Schöningh, 1996. ISBN 3-506-71673-5.
- Kyas, V. (ed.) Staročeská bible Drážďanská a Olomoucká: kritické vydání nejstaršího českého překladu bible ze 14. století: III: Genesis – Esdráš. Praha: Academia, 1988.
- Theophilos 3.1.4. Program dostupný volně na internetu. <<http://www.theophilos.sk>>. 1997 – 2003.

Summary

Place Names in Selected Czech Old Testament Translations

The article, based on the author's thesis, deals with Old Testament place names in the first recension bibles, the Kralice Bible from 1613, the Saint Wenceslas Bible, Heger's translation, the Czech Ecumenical Translation and the Czech version of the Jerusalem Bible. The author analyzes the relationships between the underlying texts and Czech readings, the variability in both the underlying texts and the Czech translations, the dynamic border between appellatives and proper names. Special emphasis is put on phonological (substitution of the underlying phonemes, the development of adaptation of vowels, consonants, and syllables), morphological (morphology, the influence of the Vulgate declension endings, the development of inflexion, paradigm and gender transpositions, word formation) and syntactical analysis of the Old Testament place names with permanent regard to Latin and Hebrew.

⁵⁸⁾ Děkuji doc. Petru Chalupovi, Th.D., z Cyrilometodějské teologické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci za umožnění přístupu k tomuto programu.